

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapport

Een herinventarisatie van
archeologische en cultuurhistorische relictten in
Meerdaalwoud en Mollendaalbos
op basis van het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II,
met de focus op prehistorie tot Romeinse periode

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

COLOFON

TITEL

Een herinventarisatie van archeologische en cultuurhistorische relictten in Meerdaalwoud en Mollendaalbos op basis van het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, met de focus op prehistorie tot Romeinse periode.

REEKS

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 378

AUTEURS

Erwin Meylemans, Ben Bellefroid & Marc De Bie

JAAR VAN UITGAVE

2025

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed, Wetenschappelijke instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving
Published by the Flanders Heritage Agency, Scientific Institution of the Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Peter De Wilde

OMSLAGILLUSTRATIE

Terreinbezoek aan enkele van de prehistorische en Romeinse relictten in Meerdaalwoud in mei 2024.

Copyright Onroerend Erfgoed, foto: Erwin Meylemans

agentschap Onroerend Erfgoed
Koning Albert II-laan 15 bus 236
1210 Brussel

T +32 2 553 16 50
info@onroenderfgoed.be
www.onroenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.
This work is licensed under the Free Open Data Licence v.1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding 4.0 Internationaal-licentie. Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

<https://doi.org/10.55465/YHSR3076>
ISSN 1371-4678
D/2025/3241/488

////////////////////////////////////
Een herinventarisatie van archeologische
en cultuurhistorische relictten in

Meerdaalwoud en Mollendaalbos

op basis van het
Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II,
met de focus op prehistorie tot
Romeinse periode.

////////////////////////////////////

ERWIN MEYLEMANS, BEN BELLEFROID & MARC DE BIE

INHOUD

1	INLEIDING.....	5
1.1	ONDERZOEKSGBIED EN DOELSTELLINGEN.....	5
1.2	VROEGERE ARCHEOLOGISCHE ONDERZOEKEN: EEN BEKNOPT OVERZICHT	7
2	EEN UPDATE VAN DE INVENTARIS VAN ARCHEOLOGISCHE EN CULTUURHISTORISCHE RELICTEN	9
2.1	METHODIEK.....	9
2.2	RESULTATEN.....	13
2.2.1	OUDERE WEGTRACÉS, KARRENSPOORBUNDELS EN ‘AGGERS’	14
2.2.2	POSTMIDDELEEUWSE ELEMENTEN	18
2.2.3	PREHISTORIE TOT ROMEINSE PERIODE.....	25
3	BEHEER.....	66
3.1	ALGEMEEN	66
3.2	VERDER TERREIN- EN HISTORISCH ONDERZOEK.....	66
3.3	VERMIJDEN VAN SCHADE DOOR NATUURBEHEER EN BOSEXPLOITATIEWERKEN	67
3.4	ACTIEF BEHEER.....	67
3.5	VERBOD OP HOBBY METAALDETECTIE	68
4	BESLUIT EN DANKWOORD	68
5	BIBLIOGRAFIE	69

1 INLEIDING

1.1 ONDERZOEKSGBIED EN DOELSTELLINGEN

Het Meerdaalwoud maakt vandaag deel uit van het beschermd cultuurhistorisch landschap 'Heverleebos en Meerdaalwoud' ten zuiden van Leuven (Inventaris Onroerend Erfgoed Aanduidingsobject nr. 1134; fig. 1). Recent kreeg het gebied, samen met andere boscomplexen in de regio, het statuut van nationaal park (Nationaal Park Babantse Wouden)¹.

Het Heverleebos en Meerdaalwoud (inclusief Mollendaalbos) samen vormen met hun 2071 hectare één van de grootste boscomplexen van Vlaanderen. Voor het grootste gedeelte is het complex eigendom van het Vlaamse Gewest. Het grootste deel van het Meerdaalwoud is gelegen in de gemeenten Oud-Heverlee en Bierbeek van de provincie Vlaams-Brabant. De meest zuidelijke rand van het woud reikt tot op het grondgebied van de gemeenten Grez-Doiceau en Beauvechain in Waals-Brabant.

Het bosgebied is gelegen in de leemstreek, de oppervlaktebegrenzende afzettingen in de zone bestaan dan ook overwegend uit löss afzettingen, gelegen op een zandig substraat van tertiaire ouderdom. Op de hoger gelegen zones is het leempakket plaatselijk geërodeerd en komen die zandgronden aan de oppervlakte. Hier treffen we droge, armere bossen aan, voor een gedeelte beplant met naaldbhoutbestanden. In de lagergelegen gedeeltes is de bodem vochtiger en lemiger. We vinden er de meer typische rijke bostypes van Midden-Brabant.

Archeologische vondsten en relictten (grafheuvels, kavelstructuren, circulaire depressies) getuigen van intense menselijke aanwezigheid in het gebied van in de prehistorie tot de midden- Romeinse periode. Vanaf het einde van de 3de eeuw na Christus wijzen de gegevens evenwel op sterk verminderde menselijke activiteit. Voor de periode van de vroege middeleeuwen ontbreken vooralsnog archeologische vondsten, en ontbreekt het ook aan beschrijvende historische bronnen voor dit gebied, tot het woud in de 13de eeuw opduikt in de historische analen als '*Silva da Miradal*'. Het woud is dan eigendom van het Sint-Janskapittel in Luik en het zal voor de honderden jaren die volgen privébezit blijven. Gedurende 400 jaar was het doorlopend in handen van de Duitse adellijke familie Arenberg. Eerst werd het beheerd als een vrijwoud (wat contradictorisch betekende dat niemand het woud mocht betreden) en later, tijdens de Verlichting, kreeg het zijn huidige vorm van privaat jachtdomein en Engelse landschapstuin².

Een heel netwerk van monumentale dreven met soms exotische namen doorkruist het woud. De Prosperdreef, de Parnassusbergdreef, de Herculesdreef, de Damendreef, de Eleonoradreef, de Filosofendreef, de Platanendreef en de Kanseliersdreef. Deze dreven vormen de ruggengraat van het landschapspark en werden in de 18de eeuw aangelegd.

Uiteindelijk werd het Meerdaalwoud na WO I in 1919 door de Belgische staat in beslag genomen, en vanaf 1924 wordt in het noorden ervan een militair domein ingericht. Deze militaire aanwezigheid duurt tot op de dag van vandaag in een deel van dat domein.

Als adellijk privébezit bleef het gebied na de Romeinse periode gespaard van ontbossing voor landbouwexploitatie en de daarmee gepaard gaande erosie. Het was zeker de laatste 800 jaar, en waarschijnlijk zelfs de laatste 1500 jaar ononderbroken bebost. Het is dankzij de bescherming die het bos bood, dat er nog een prehistorisch en Romeins landschap goed bewaard is gebleven onder de eiken, beuken en dennen van het woud.

¹ <https://www.vlaamsbrabant.be/nl/natuur-en-milieu/brabantse-wouden>; Vercautere (red.) 2023.

² Voor overzichten van de vroegere archeologische vondsten in en geschiedenis van het gebied zie Adriaenssens 2007; Baeté *et al.* 2009.

Met het ter beschikking komen van de tweede versie van het DHMV (verder DHMVII genoemd), en de hoge resolutie verwerkingen hiervan (cf. *infra*), kan deze inventarisatie en kartering echter in een nog grotere resolutie worden uitgevoerd. Deze herinventarisatie op basis van het DHMVII, uiteraard met input van de voorgaande studies en aangevuld met verschillende terreinbezoeken, vormt het belangrijkste onderwerp van dit verslag. Hierin maken we per archeologische periode een synthese van de huidige kennis en de bewaarde relicten. Het is dus niet de bedoeling om de uitgebreide inventarisaties en beschrijvingen van de archeologie en cultuurhistorie van het bosgebied te herschrijven, maar wel om deze aan te vullen met deze gegevens. In dit verslag ligt de focus op de periode van prehistorie tot de Romeinse periode. De resultaten van deze hernieuwde inventarisaties zijn ook gebundeld via een ‘gebeurtenis’ in de Inventaris Onroerend Erfgoed⁵.

The map shows the Mollendaalbos area, which is a large, irregularly shaped green space. The Meerdaälwoud is a large forested area to the west of the Mollendaalbos. The Mollendaalbos itself is a large, irregularly shaped green space. The map includes various place names, including Sint-Joris-Weert, Everzwijnbad, Kattenput, Groot Moddergat, Groot Omheening, Verbrand Bos, and Mollendaalbos. The map also shows contour lines, roads, and other geographical features. A thick black line outlines the study area. The map is oriented with North at the top. The x-axis (longitude) ranges from 170500 to 176500, and the y-axis (latitude) ranges from 164500 to 168500.

³ Cf. <https://www.vlaanderen.be/digitaal-vlaanderen/onze-oplossingen/earth-observation-data-science-eodas/het-digitaal-hoogtemodel>.

⁵ Inventarisatie Meerdaalwoud [online], <https://id.erfgoed.net/gebeurtenissen/1074201> (geraadpleegd op 19 november 2025).

1.2 VROEGERE ARCHEOLOGISCHE ONDERZOEKEN: EEN BEKNOPT OVERZICHT

Het eerste gedocumenteerde archeologische onderzoek in Meerdaalwoud vond plaats in 1906 door C. Dens (*Société d'Archéologie de Bruxelles*) (fig. 2). Hij onderzocht de prehistorische grafheuvels in het zuiden van het woud (plateau van *Nicaise*) en enkele Gallo-Romeinse tumuli en bewoningssporen langs een wegravin (de zogenaamde 'Tiense Groef')⁶. Dit wegravin wordt door de gebroeders Vincent in 1909 gekarteerd aan de hand van doorsneden op verschillende plaatsen⁷. In 1927 werden enkele heuvels opnieuw onderzocht door E. Devadder (Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis), die ook uitgebreid prospecteerde naar bewoningssporen, vooral op de zuidelijke landtongen⁸. Die vroegere inventarisaties en opgravingen werden door A. De Loë (KMKG) destijds ook opgenomen in zijn archeologische inventaris van België, waarvan de kaarten worden bewaard in het KMKG (fig. 3).

In 2004 deed T. Vanwallegem (KULeuven) een geomorfologische studie van de wallen, ravijnen en depressies in het kader van een doctoraatsproefschrift⁹ en in 2007 maakte S. Adriaenssens (VUB) een inventarisatie van de grafheuvels als eindverhandeling¹⁰. H. Baeté en anderen brachten in 2009 dit onderzoek samen in het kwalitatieve publieksboek '*Miradal. Erfgoed in Heverleebos en Meerdaalwoud*'¹¹. In 2012 tenslotte maakte N. Goeminne (Monumentenwacht Vlaanderen) een verslag over de bewaringstoestand van enkele relictten rond de Tiense Groef¹². Daarnaast waren in het verleden nog andere onderzoekers op een meer *ad hoc* basis bezig met prospecties in het gebied, wat ook resulteerde in verschillende archeologische vondsten en observaties doorheen de jaren (*cf. infra*).

Figuur 2: Charles Dens en zijn ploeg aan het werk in 1906 in het Meerdaalwoud (foto: KMKG).

⁶ Dens 1908.

⁷ Vincent en Vincent 1909.

⁸ Devadder *et al.* 1927.

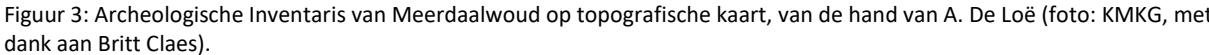
⁹ Vanwallegem 2004.

¹⁰ Adriaenssens 2007.

¹¹ Baeté *et al.* 2009.

¹² Goeminne 2011.

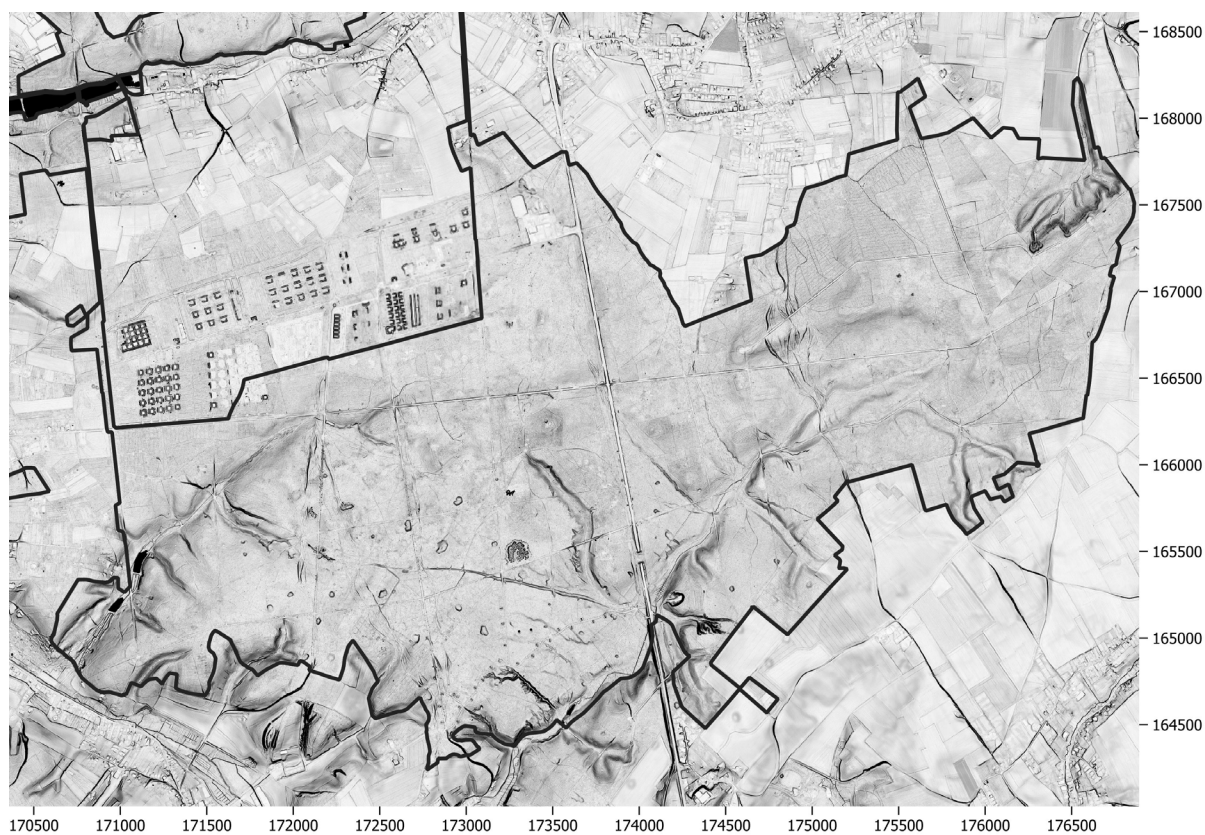
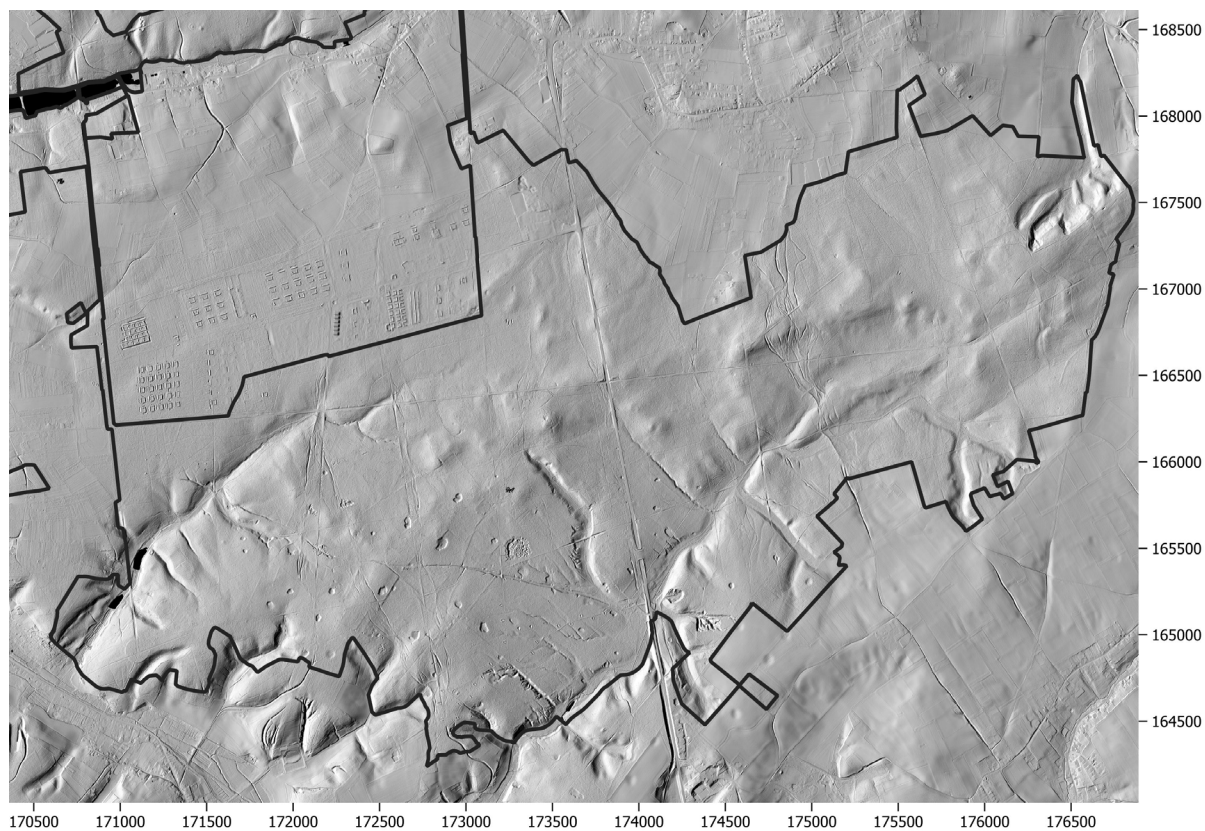

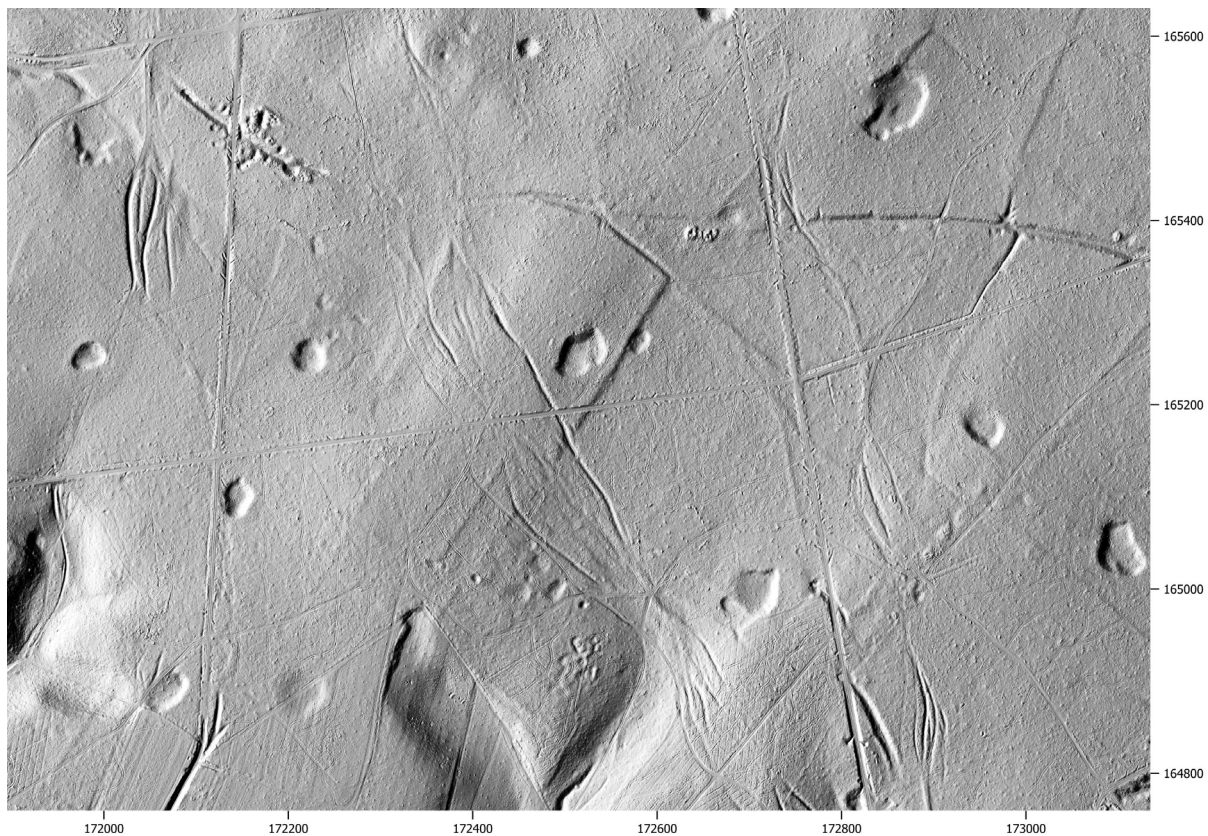

2.1 METHODIEK

Deze methoden bieden allemaal zeer 'direct leesbare' DHM-visualisaties op verschillende schalen, waarbij grotere geomorfologische kenmerken voornamelijk zichtbaar zijn door de hillshade-visualisatie, en kleine topografische kenmerken goed zichtbaar zijn door de sky view factor- en VAT-analyses. Het zijn deze drie beelden die we hoofdzakelijk gebruikten voor de inventarisatie, waarbij uiteindelijk de VAT-analyse de meeste detailinformatie opleverde. We moeten daarbij vermelden dat we naast de hoge resolutie modellen in eerste instantie ook steeds de 1m² raster modellen, eveneens met verschillende visualisaties, gebruikten. Dit is vooral omdat de hoge resolutie bewerkingen dikwijls dusdanig gedetailleerd zijn dat er een beeld ontstaat met veel 'ruis'. Dit is vooral dikwijls zo bij de VAT-analyse beelden (fig. 7 & 8).

¹⁷ Met dank aan Toon Petermans (AGIV).

Figuur 9: Detailbeeld van een zone in Meerdaalwoud op het 0,25m² raster resolutie hillshade model. Dit beeld toont duidelijk de 'gelaagdheid' van diverse van de relictten door onderlinge oversnijdingen.

2.2 RESULTATEN

Aan de hand van historische en/ of archeologische bronnen kunnen veel van de relictten en vondsten vrij goed in de tijd geplaatst worden, voor andere relictten is dit moeilijker, maar kunnen we aan de hand van de reeds vernoemde gelaagdheid toch een relatieve datering vooropstellen. Een voorbeeld daarvan zijn de karrensporenbundels, die enerzijds de Romeinse relictten oversnijden, maar anderzijds worden oversneden door het latere drevenpatroon (fig. 9).

Naast de relictten zichtbaar via het DHM Vlaanderen werden in de loop van de jaren, na de periode van de eerdere inventarisaties, nog enkele archeologische vondsten gedaan in het Meerdaalwoud, deze werden hieronder ook mee opgelijst.

Volgend op de identificatie en kartering van de erfgoedrelictten door middel van het DHMVII werden in de periode van maart 2020 tot mei 2024 verschillende terreinbezoeken uitgevoerd door de auteurs van dit rapport, bijgestaan door enkele specialisten en kenners van het gebied¹⁹ (fig. 10). De verschillende waarnemingen werden op basis van hun typologie in de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) opgenomen²⁰. Bestaande waarnemingen in deze databank kregen een update en nieuwe waarnemingen werden aangemaakt. In dit overzicht wordt telkens naar deze CAI-fiches verwezen. Een aantal hieronder besproken structuren, met name de (graf)heuvels op het plateau van Nicaise, situeren zich echter net over de grens in Wallonië, deze konden niet toegevoegd worden aan de Centrale Archeologische Inventaris, aangezien alleen relictten gelegen in Vlaanderen hierin kunnen opgenomen worden.

¹⁹ Jean Poesen, Bart Vanmontfort, Hugo Nackaerts, Koen Deforce.

²⁰ Cf. https://inventaris.onroerenderfgoed.be/waarnemingen_info.

In de eerste plaats geven we hieronder enkele voorbeelden van elementen zichtbaar via het DHM Vlaanderen die kunnen gerelateerd worden aan jongere periodes (middeleeuwen tot nieuwste tijd). Dit is geen volledige inventaris van sites maar dienen mede als illustratie van de gelaagdheid en 'stratigrafie' van de diverse zichtbare relictten die het Romeinse en pre-Romeinse landschap oversnijden. Een gedegen inventarisatie van die jongere relictten dient gecombineerd te worden met aanvullende historische onderzoeken.

Daarna bespreken we in chronologische volgorde de diverse archeologische vondsten die werden gedaan in de perimeter van het Meerdaalwoud, voor de prehistorie tot Romeinse periodes. Voor de volledigheid betrekken we hierbij ook deze vondsten die al eerder gepubliceerd werden. We gebruiken hierbij zo veel mogelijk de nummering zoals deze die gebruikt werden in die vroegere overzichten, met uitzondering uiteraard van de nieuw ontdekte grafheuvels; die een nieuwe nummering krijgen. Vervolgens wijden we een hoofdstuk aan de relictten en de samenhang hiervan voor de Romeinse periode.

Figuur 10: Terreinbezoek aan enkele van de relictten in mei 2024.

2.2.1 Oudere wegtracés, karrenspoorbundels en 'aggers'

Over het Meerdaalwoud en het Heverleebos van de 4de tot de 13de eeuw is bijna niets bekend. Een groot aantal archeologische vondsten en sites in de regio wijst uiteraard op een intensieve menselijke aanwezigheid in de middeleeuwen, en de ontwikkeling van de dorpen en gehuchten aan de rand van het woud zijn ook in die periode gesitueerd. Maar uit het woud zelf zijn van die periode nagenoeg geen gegevens gekend, noch archeologisch, nog vanuit de historische bronnen. In het Miradal boek wordt dan over deze periode dan ook gesproken van "900 jaar nevel"²¹. Wellicht kan de aanwezigheid van enkele oudere wegtracés, karrensporenbundels en 'aggers' (verhoogde wegdelen)²² gesitueerd worden in deze periode. Ze zijn alleszins chronologisch te situeren enerzijds ná de Romeinse periode, aangezien ze verschillende elementen van het Romeinse cultuurlandschap, zoals de Tiense Groef (cf. infra), oversnijden. Anderzijds dateert een aantal van de paden en wegen zeker van vóór de aanleg van het landschapspark in de 18de eeuw (fig. 11, 12) aangezien ze op hun beurt worden oversneden door o.a. het latere dambordpatroon van dreven (fig. 11; 12, 13, 14). Diverse van de paden zichtbaar op de historische kaarten (bijv. fig. 11, 12) zijn ook tot op heden nog in gebruik, of zijn nog zichtbaar op het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen. Wanneer we de structuur van paden en wegen vergelijken tussen

²¹ Baeté 2009.

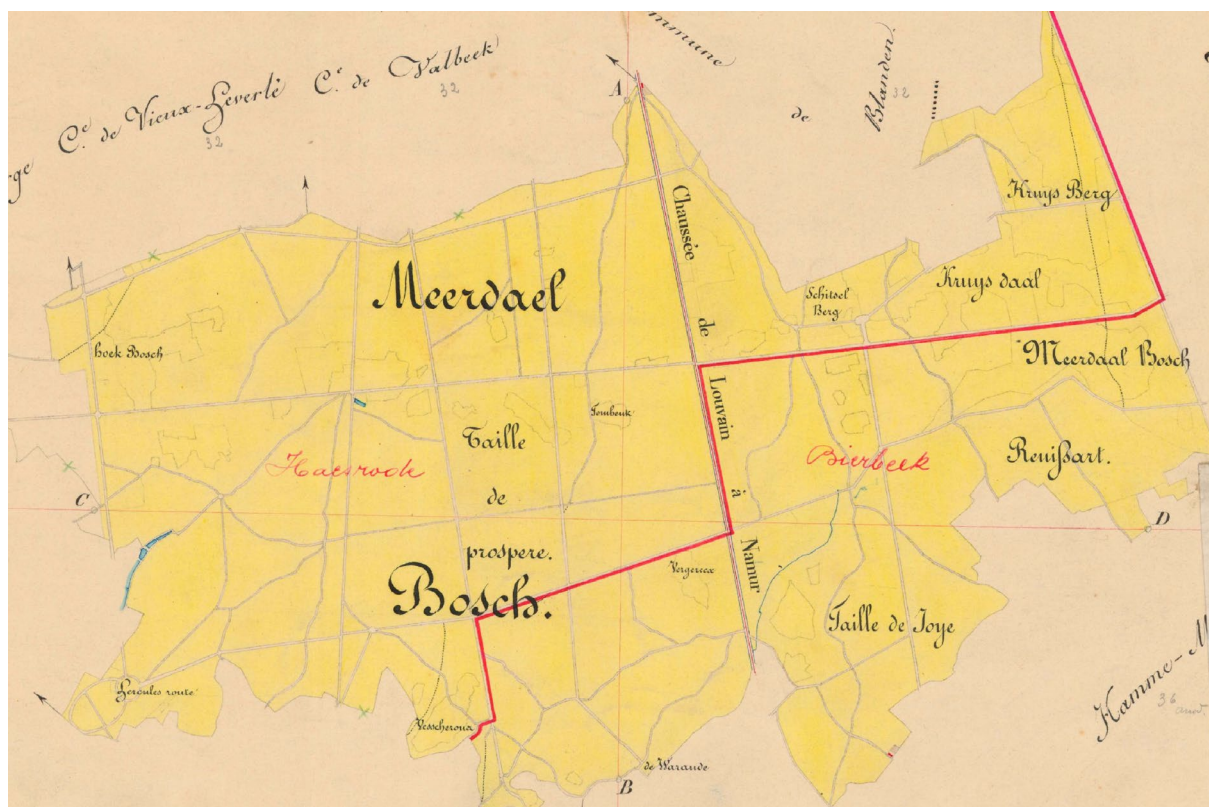
²² <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/982567>.

het Gereduceerd kadaster (midden 19de eeuw) en de kaart van Villaret (midden 18de eeuw) dan lijkt er in die tussenperiode een aantal paden of wegen verdwenen te zijn of aangepast (fig. 12).

De karrensporen vormen plaatselijk 'bundels' die uitwaaiëren over soms een aanzienlijke breedte, en zijn opvallend vooral noord- zuid georiënteerd. Mogelijk heeft dit te maken met de aanwezigheid van de stad Leuven in het noorden en de aanwezigheid van woonkernen en verschillende abdijen in het zuiden. De tracés in de zone Vossenplein-Everzwijnbad (fig. 14) vertakken zich naar het zuiden toe, en sloten in het noorden mogelijk aan op het tracé van de Grezstraat in Vaalbeek, om verder naar het noorden vervolgens aan te sluiten op karrensporenbundels in het Heverleebos, die eveneens noord-zuid het hele bos doorkruisen. Naar het zuiden komen verschillende van de bundels terug samen bij 'Les Douze Bonniers' om zo schijnbaar via een vroegere holle weg bij Le Wez richting de rivier De Nethen te lopen.

De meest opvallende uitgesproken bundel is deze die in het Mollendaalbos van noord naar zuidoostelijk langs het 'Godensalon (cf. infra) passeert. Wanneer die daar over de heuvel van de 'Kruisberg' passeert bereikt die een breedte van meer dan 300m (fig. 13). De westelijke grens van deze bundel is een tracé dat ook al op de historische kaarten is terug te vinden, en dat ook nu nog als pad dienst doet. In het noorden sluit dit tracé aan bij de Kartuizerstraat richting Blanden, in het zuiden via een pad op de *Rue de la Chapelle Saint-Cornelis* richting Mille (fig. 15). Diverse van de andere bundels sluiten ook aan bij paden die op de historische kaarten aanwezig zijn, enkele andere echter helemaal niet. Het is opvallend dat zowel de historische paden als de bundels geen enkele relatie vertonen met het tracé van de 'Tiense Groef' (fig. 15).

Zoals reeds gezegd gaan de ingesneden karrensporen op diverse plaatsen over in 'aggers', stroken die bewust werden opgehoogd om als weg gebruikt te worden. Op één plaats werd door de KULeuven een dergelijke agger onderzocht een profielsleuf, waarbij er effectief karrensporen herkend werden²³. Er werd hierbij jammer geen aanwijzingen aangetroffen voor een datering van dit relict.

Figuur 11: Meerdalwoud op het gereduceerd kadaster (1845-1855).

²³ Poesen et al. 2009, fig. 4.10 p. 85.

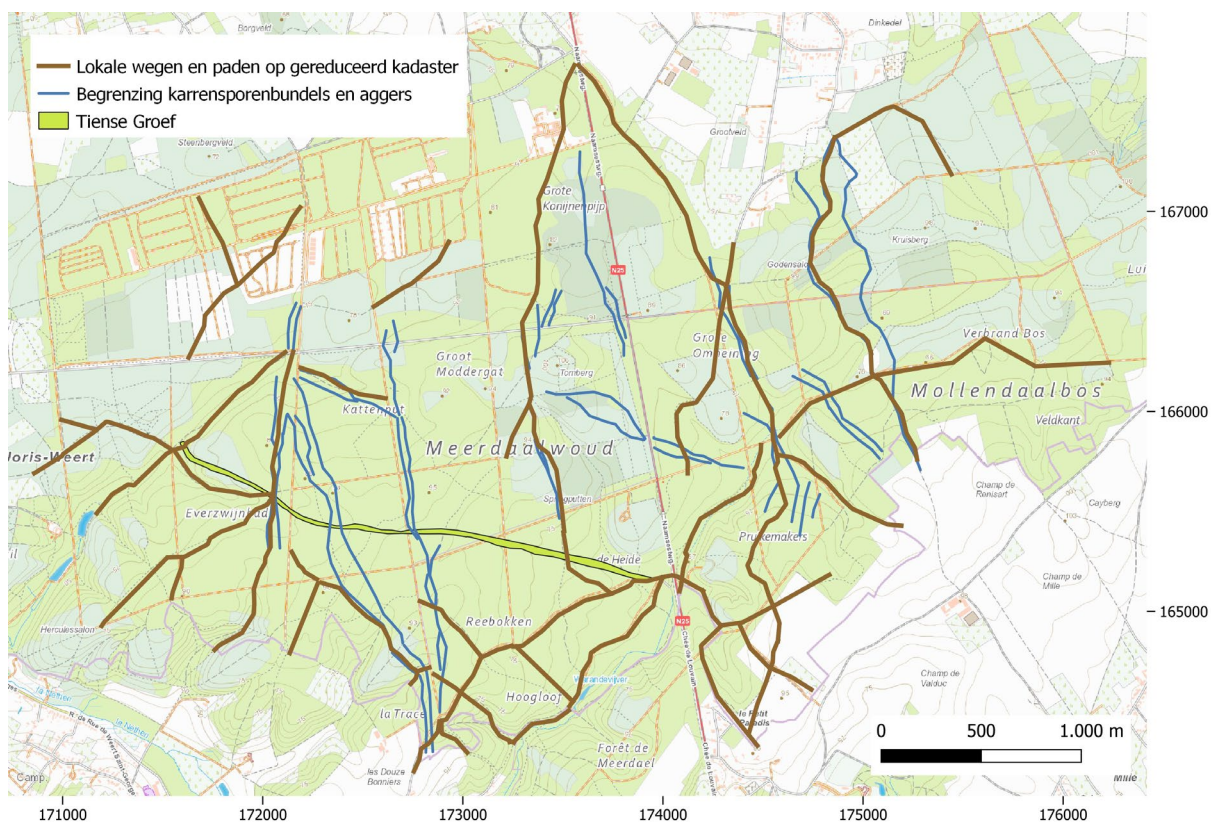

Figuur 12: Meerdaalwoud op de kaart van Villaret (1745-1748) met aanduiding van de diverse paden en wegen op de kaart van het Gereduceerd Kadaster.

Figuur 13: Sky View factor analyse hoger resolutie DHMV2, met oudere wegtracés, karrensporenbundels en aggers in het Mollendaalbos, net ten oosten van het Godensalon.

////////////////////////////////////

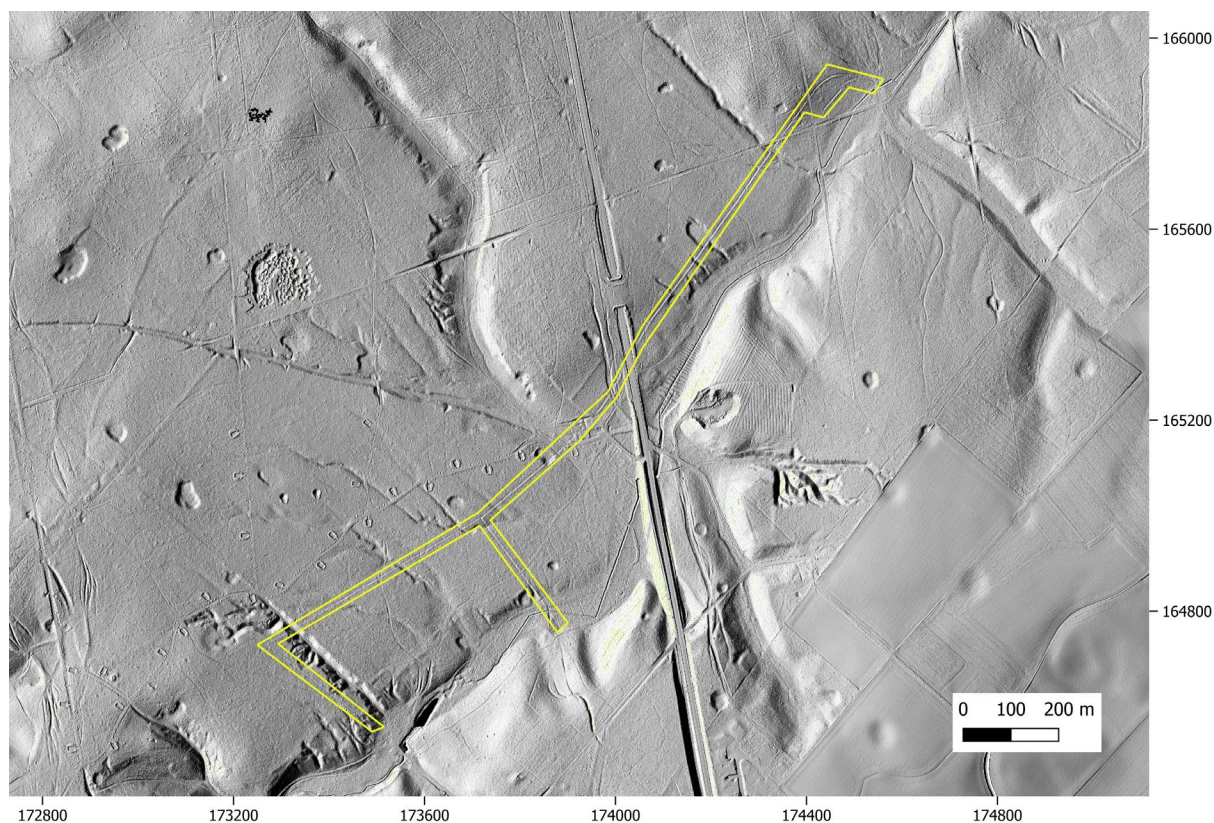
2.2.2 Postmiddeleeuwse elementen

Vanaf de 13de eeuw verschijnt het Meerdaalwoud in de geschreven bronnen, en kan de geschiedenis van het woud gevolgd worden van 'Vrijwoud', over de inrichting van het landschapspark door de familie Arenberg in de 18de en 19de eeuw, tot op heden²⁴. Tussen 1729 en 1765 worden daarbij o.a. de dreven aangelegd en wordt het woud een schoolvoorbeeld van landschapsarchitectuur tijdens de Verlichting. Dit landschapspark heeft onder meer 'salons', lanen, een dierenpark en vijvers als belangrijke elementen. Tot 1919 blijft het woud eigendom van de hertog van Arenberg. Daarna zien we o.a. nog sporen van militaire aanwezigheid in het woud, en sporen van bosbeheer. Deze laatste categorieën van relictten laten we hier momenteel buiten beschouwing.

Onderstaand overzicht is zeker niet volledig, maar beperkt zich tot enkele opvallende elementen van het cultuurlandschap, zoals die zichtbaar worden via de hoge resolutie verwerkingen van het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen.

2.2.2.1 Begrenzing van de Warande- jachtdomein en dierenpark

In de zone van "De Warande" is via het Digitaal Hoogtemodel en op het terrein een aarden wal en aangrenzende gracht zichtbaar, die over ca. 1km kan gevolgd worden en een deel van het zuidoostelijk gedeelte van het plateau omvat (fig. 16)²⁵. De structuur is ongeveer 6m breed en, de wal heeft een hoogte van ca. 40 cm. De wal hoort wellicht bij het Warande- jachtdomein en dierenpark van het Arenberg domein. Volgens de historische bronnen was dit gebied omsloten door een dubbele omheining van haagbeuken, waaraan elk jaar onderhouds- en herstelwerkzaamheden plaatsvonden²⁶.

Figuur 16: tracé van de wal en gracht bij De Warande

²⁴ Zie overzicht van Baeté, Van den Bremt & Gaij 2009.

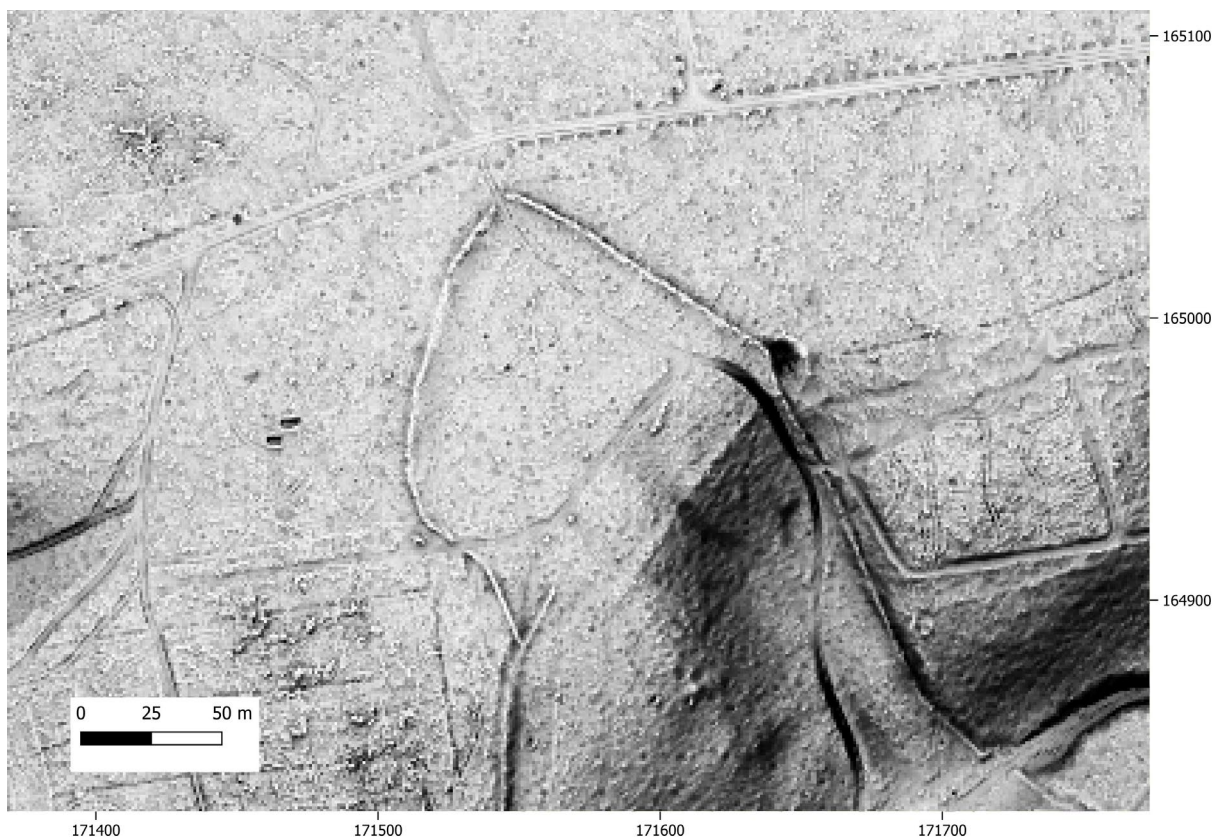
²⁵ Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Aarden wal Meerdaalwoud Warande* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/982120> (geraadpleegd op 21 november 2025).

²⁶ Baeté, Van den Bremt & Gaij 2009.

Aan de overkant van de Naamsesteenweg, niet ver van de Walendreef, doorkruist de Eleonoradreef een bijna 2 meter hoge aarden wal, die aan de basis wel 6 tot 7 meter breed is. Oostwaarts is hij maar een honderdtal meter lang, maar naar het westen toe, richting Naamsesteenweg, loopt het tracé verder over een afstand van ongeveer 300 meter. In het begin goed zichtbaar, vervaagt het traject om vervolgens loodrecht linksaf naar beneden te zwenken. Ter hoogte van het ecoduct neemt de ophoging de gedaante aan van een berm, om verderop dood te lopen in de nabijheid van de steenweg, ter hoogte van de Warande, die zich verder aan de overkant uitstrekt. Deze wal staat niet aangegeven op de Joriskaart, de Ferrariskaart of oude stafkaarten. Gelet op de zeer opvallende onderbreking aan de Eleonoradreef kunnen we ervan uitgaan dat de wal reeds aanwezig was toen deze dreef in de 19de eeuw werd aangelegd.

2.2.2.2 Andere (grens)wallen

Op diverse andere plaatsen in het Meerdaalwoud zijn nog andere wallen te zien²⁷, waarvan sommigen te relateren zijn aan grenzen van het vrijwoud of het domein van Arenberg, zoals deze in het zuiden (tevens de grens met Wallonië)²⁸. Deze loopt ten zuiden van de Walendreef zigzagsgewijs en over een afstand van enkele honderden meter, en is hier en daar nagenoeg één meter hoog (fig. 17).

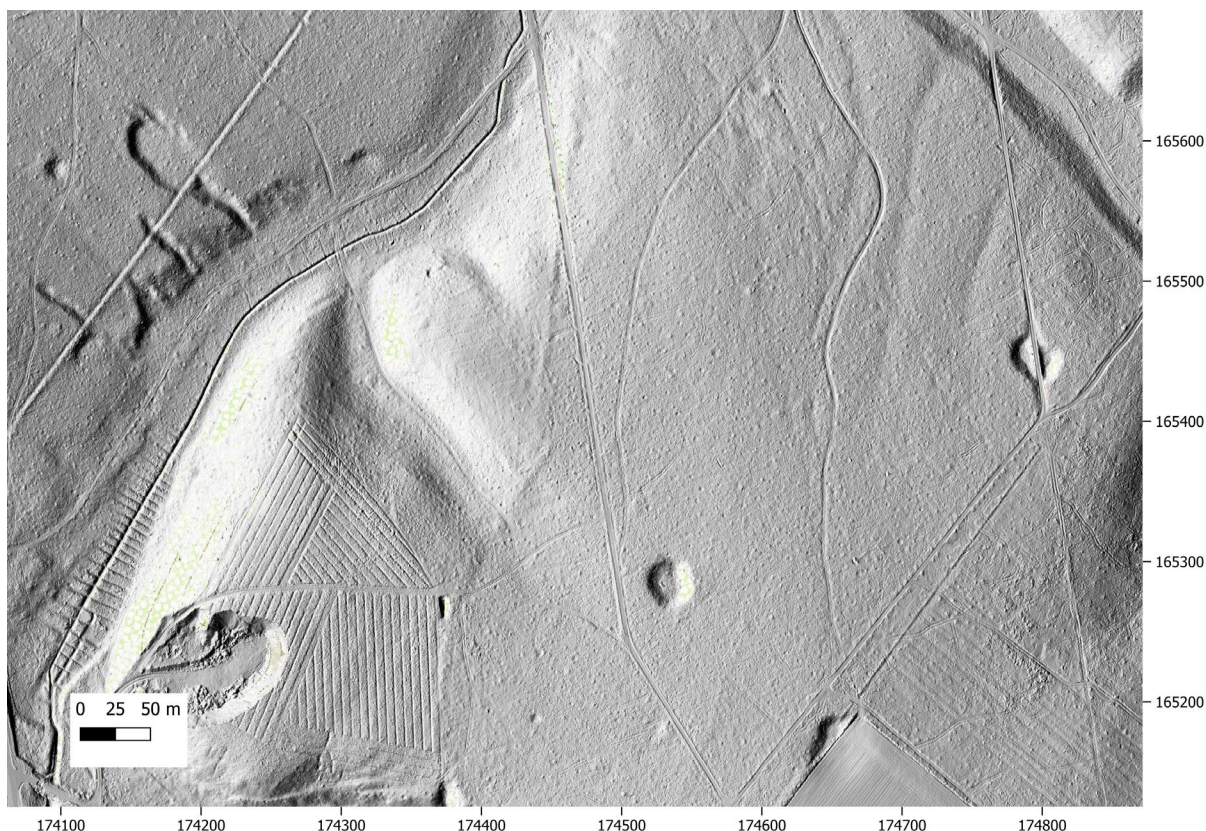

Figuur 17: Deel van de zuidelijke grenswal op VAT-analyse van het hoge resolutie DHMV2.

In het bosreservaat Pruikenmakers is een andere walstructuur te zien, die wordt doorsneden door de Eleonoradreef, en wellicht dus ouder is dan het drevenstelsel, maar lijkt geen verband te houden met de tracés van aggers of de Romeinse kavelindeling. Deze wal is te volgen over een lengte van ca. 550m (fig. 18).

²⁷ Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Aarden wallen in Meerdaalwoud* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/982483> (geraadpleegd op 21 november 2025).

²⁸ Cf. Baeté, Vandenbemt & Gaij 2009.

Figuur 18: Walstructuur in het bosreservaat Pruikenmakers.

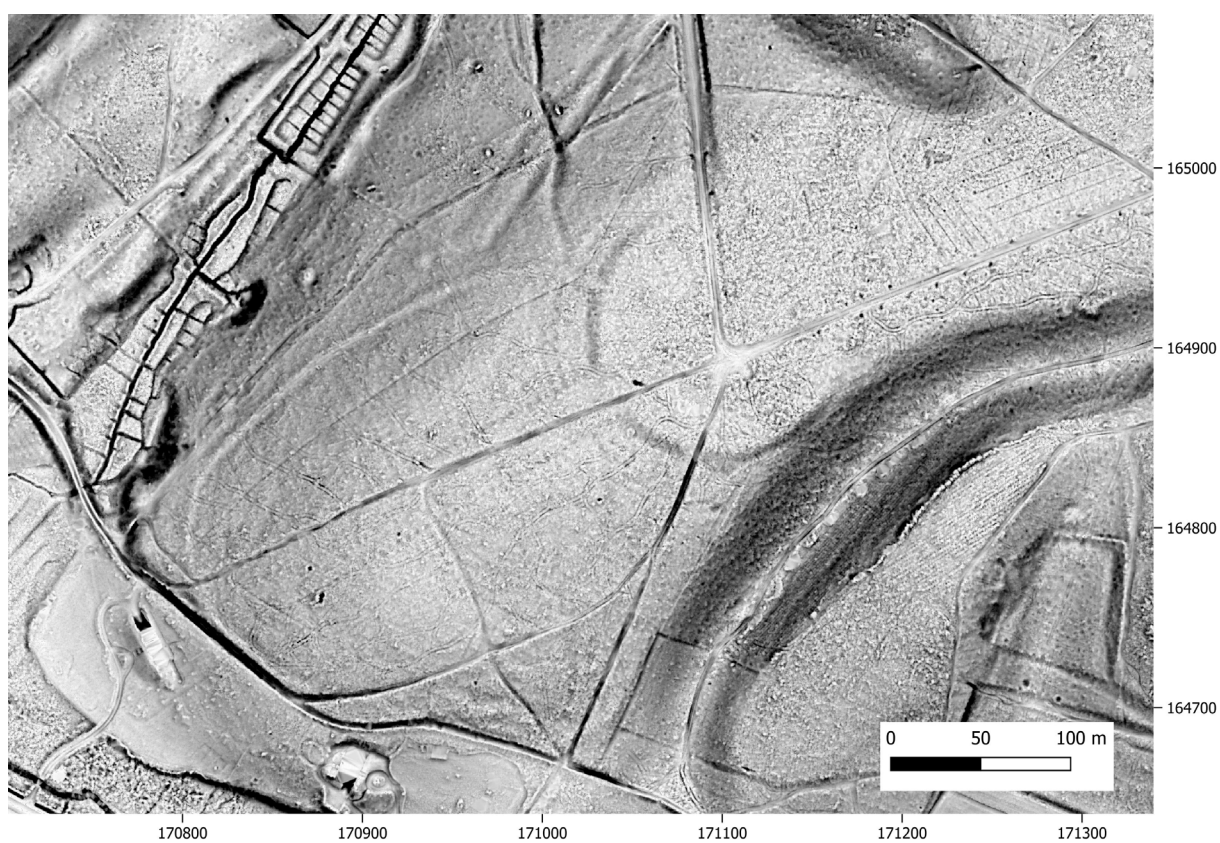
2.2.2.3 Salons

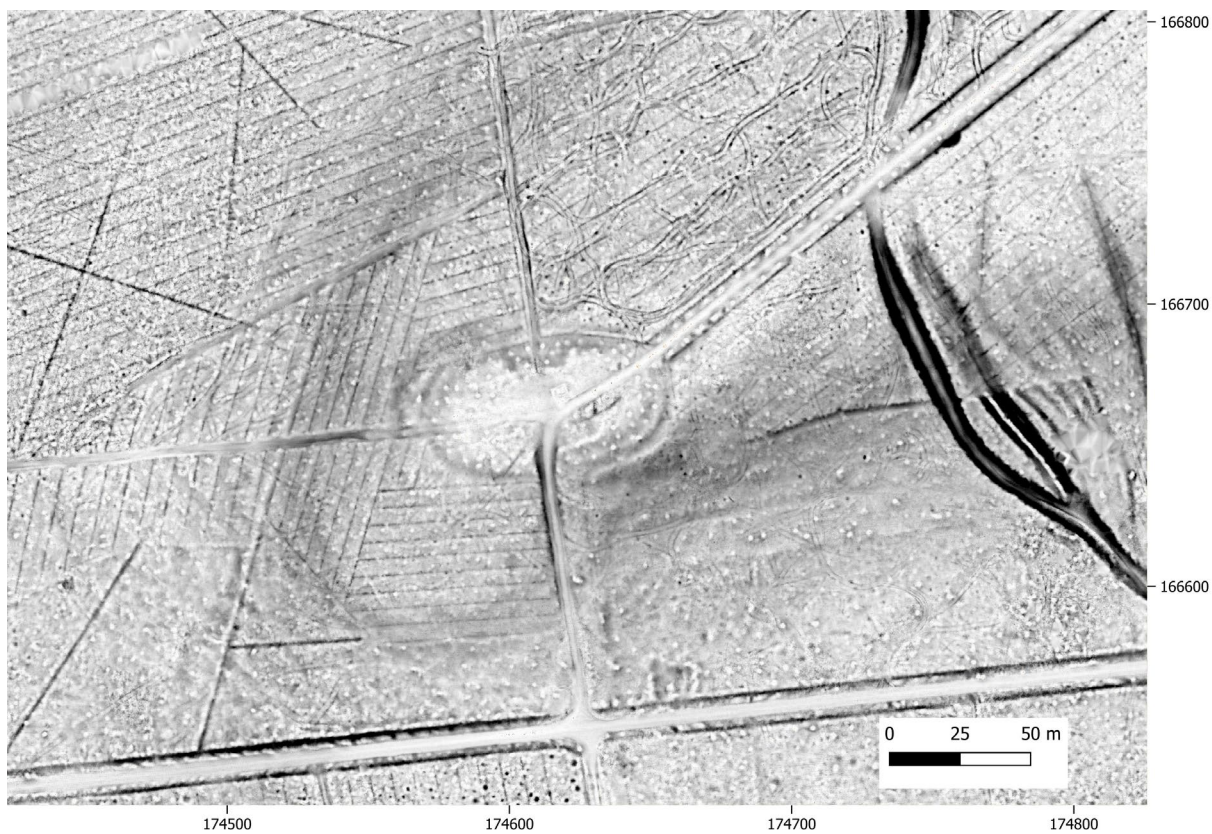
Bij de aanleg van het landschapspark werden in de achttiende eeuw enkele ‘salons’ aangelegd, het Herculeessalon boven Nethen, het Godensalon boven Haasrode. Vanuit die salons - met elkaar verbonden door dreven - had men in die tijd een mooi zicht op de vallei, doordat in die zones de bomen ook werden verwijderd. Deze salons zijn nog goed te herkennen op de Digitale Hoogtemodellen.

Het Herculeessalon²⁹ staat op de historische kaarten ingetekend als een cirkelvormig plateau (fig. 19) waaraan via een stelsel van paden een ovale structuur in het zuidwesten is aangelegd, met een centrale open ‘laan’. Van op deze laan had men een zicht op de vallei van de Nethen. Momenteel is deze structuur op het terrein quasi onherkenbaar door de bebossing hier, maar via het Digitaal Hoogtemodel is deze nog wel zeer goed te herkennen (fig. 20). Het Godensalon³⁰ bevindt zich in het Mollendaalbos en toont zich op de historische kaarten als een ovaalvormig open ‘plein’. Deze structuur is eveneens nog goed zichtbaar op de Digitale Hoogtemodellen, en op het terrein (fig. 21). In het oosten van het Mollendaalbos tenslotte staat op diverse historische kaarten het ‘Salon de la Belle Vue’ aangegeven, als een cirkelvormige ‘rotonde’ (fig. 22, 23).

²⁹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Meerdaalwoud Herculeessalon* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/982481> (geraadpleegd op 21 november 2025).

³⁰ Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Meerdaalwoud Godensalon* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/982482> (geraadpleegd op 21 november 2025).

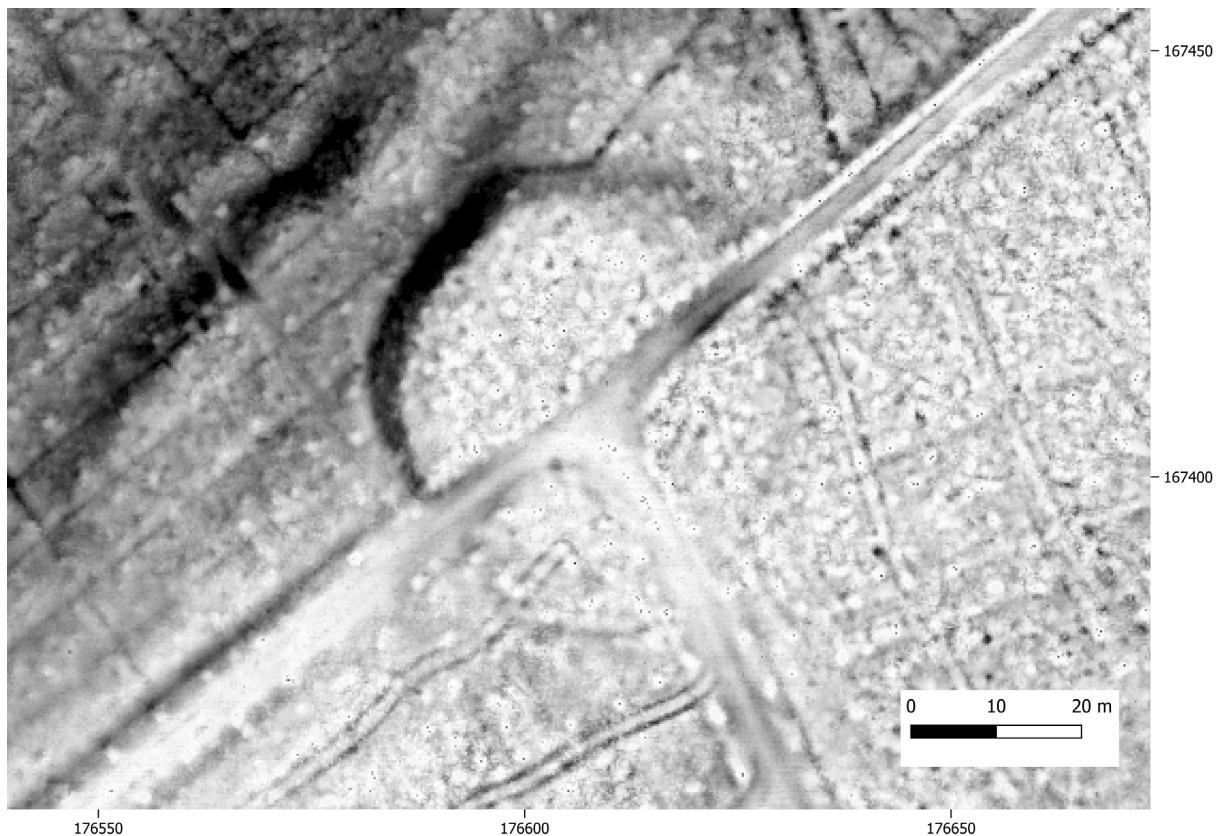

Figuur 21: Het Godensalon op de skyview verwerking van het hoge resolutie DHMV2.

Figuur 22: Het Salon de la Belle Vue op de Popp kadasterkaart (midden 19de eeuw).

Figuur 23: Het *Salon de la Belle Vue* op de skyview verwerking van het hoge resolutie DHMV2.

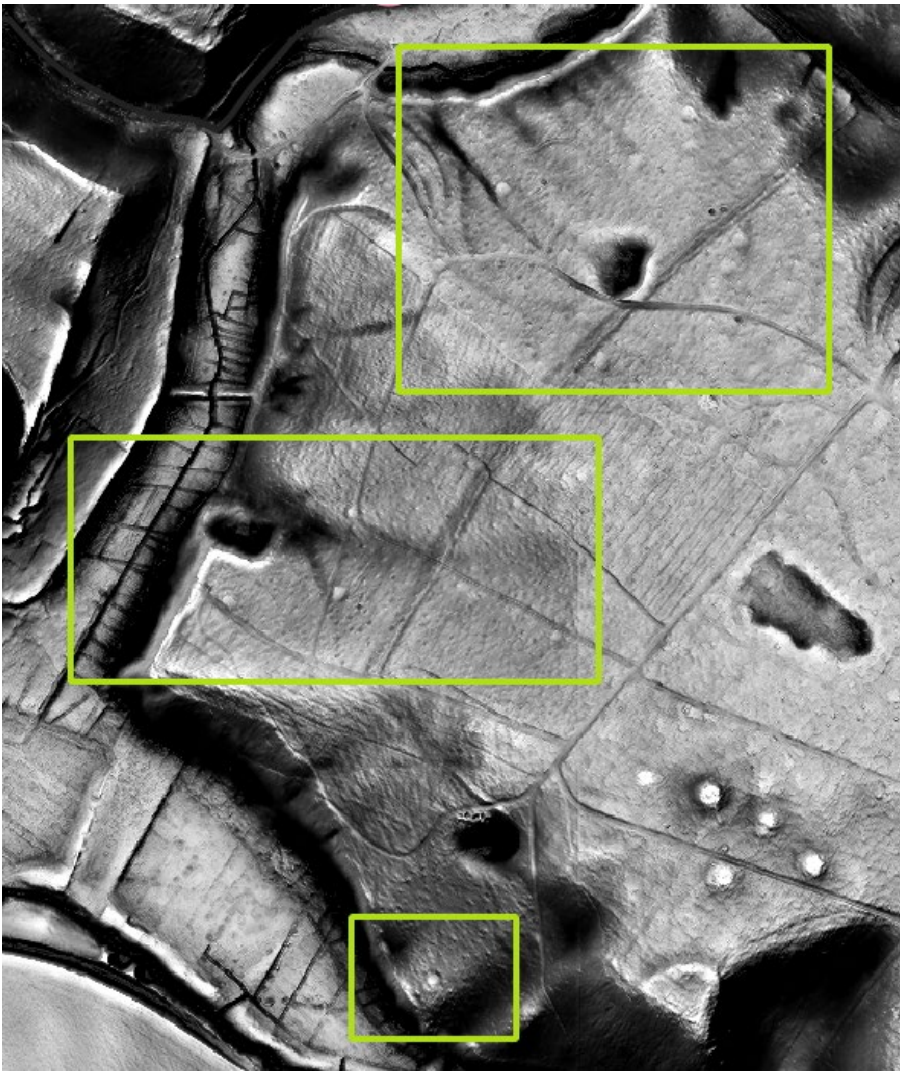
2.2.2.4 Houtskoolmeilers op het plateau van Nicaise

De productie van houtskool als brandstof via de techniek van houtskoolmeilers werd al in het Miradal boek aangehaald voor Meerdaalwoud³¹. Op dat moment waren er, in tegenstelling tot de vele exemplaren gekend in het Zoniënwoud, echter nog geen houtskoolmeilers gekend in het gebied. Via het Digitaal Hoogtemodel konden er wel worden onderscheiden, evenwel aan Waalse zijde, op het plateau van Nicaise (fig. 24; 25). Deze structuren hebben allen een vrij uniform uitzicht met een diameter van ca. 8m, en een hoogte van enkele tientallen cm, wat suggereert dat ze alleen uit dezelfde periode dateren.

Bij een eerste terreinbezoek aan deze structuren kon aan de oppervlakte reeds wat houtskool opgemerkt worden, een tweede terreinbezoek samen met Koen Deforce (UGent) bevestigde via enkele boringen de interpretatie als houtskoolmeilers. Onderzoek op het hout door Koen Deforce wees uit dat er eik, beuk, berk hazelaar en els werd gebruikt. Een selectie van stalen werd via radiokoolstofdatering onderzocht, waaruit echter bleek dat het hout te jong was voor deze dateringstechniek. Dit betekent dat de structuren 300 jaar of jonger zijn.

³¹ Baeté, Vandenbremt & Gaij 2009, p. 117.

Figuur 24: zones met verspreide houtskoolmeilers op het plateau van Nicaise (VAT analyse DHMV2).

Figuur 25: De houtskoolmeilers zijn op het terrein zichtbaar als lage koepelvormige structuren (foto mei 2023).

2.2.3 Prehistorie tot Romeinse periode

In dit overzicht lijsten we ook de al vroeger beschreven vondsten³² ter volledigheid op, met referentie naar hun fiche in de Centrale Archeologische Inventaris.

2.2.3.1 Middenpaleolithicum

In de omgeving van het Meerdaalwoud zijn door veldkartering op de akkers diverse vondsten uit het middenpaleolithicum (periode van de Neanderthaler in onze streken) gevonden. Uit Meerdaalwoud zelf is er eveneens één vondst gekend die dateert uit deze periode.

Boordschrabber

Het gaat om een sterk gepatineerde dubbele boordschrabber, de juiste vondstlocatie is echter niet gekend (fig. 26). Het stuk werd door de jezuïeten van Heverlee aan de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis geschonken³³, waar hij zich nog steeds bevindt. Het stuk draagt nog steeds het oude inventarisnummer en het opschrift “Don du G. Henrard”.

Figuur 26: Boordschrabber uit het Meerdaalwoud, precieze vondstlocatie niet gekend.

2.2.3.2 Neolithicum

In Meerdaalwoud en omgeving zijn diverse sites en vondsten van het middenneolithicum gekend (van de zogenaamde ‘Michelsbergcultuur’). Samen met de aardewerken en begraving op het plateau van Nicaise (cf. *infra*) wijzen deze vondsten op een vrij intense aanwezigheid van de mens in deze periode.

³² Adriaenssens 2007; Baeté (red.) 2009.

³³ <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/987882>; De Bie & Adriaenssens 2009a.

Lithische artefacten op de Tomberg

De Tomberg³⁴ is een bijzonder opvallende heuvel van natuurlijke oorsprong (getuigenheuvel), en dus geen tumulus zoals de naam doet vermoeden. Het is tevens het hoogste punt in Meerdaalwoud. Volgens de archieven van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis was deze vindplaats al gekend in 1878, ontdekt door de broers Siret. Aan het begin van de 20ste eeuw maakten baron De Loë melding van een groot aantal vuurstenen artefacten hier. De vondsten worden bewaard in het KMKG, en bevatten o.a. een bladspits, meerdere artefacten met polijsting, en een volledige hardstenen bijl. Deze vondsten wijzen op een datering in het middenneolithicum voor tenminste een deel van het ensemble. Ook in latere periodes werden nog artefacten opgeraapt en gerapporteerd van deze locatie.

Lithische artefacten aan de De Warande/St.-Nicaise

De grootste gekende concentratie aan neolithische artefacten in het Meerdaalwoud is gelegen op het plateau dat in het westen begrensd wordt door het Waranderavijn en in het zuiden door de vallei van de Nethen³⁵ (in Wallonië gelegen). Zowel door Dens als Devadder werden op dit plateau, bij hun onderzoek van de grafheuvels van St.-Nicaise, veel vuurstenen artefacten verzameld. Ook in latere periodes werden hier nog artefacten aangetroffen en gerapporteerd. Er is sprake van o.a. grote klingen, eindschrabbers en afslagbijlen uit mijnsilex, artefacten uit Obourg vuursteen, een polijststeen, een mini bijltje in jadeïtiet.

Recent werden enkele 14C dateringen uitgevoerd op crematieresten uit verschillende grafheuvels uit St.-Nicaise. Eén van de dateringen, van grafheuvel 8, is eveneens in het middenneolithicum gesitueerd (*cf. infra*).

'Stations néolithiques'

Dens prospecteerde op 16 september 1927 de zuidelijke landtongen van het woud intensief. Hij identificeerde hier 8 locaties die hij '*des stations néolithiques*' noemde³⁶. Die zuidelijke zones bestaan uit een serie lemige tot zandige landtongen tussen 70 en 80m TAW, en ongeveer 35m boven de vallei gelegen. De meeste ervan zijn in Wallonië gelegen, maar bijvoorbeeld deze waarop het Herculessalon (*cf. infra*) is gesitueerd ligt wel in Vlaanderen, en wordt hierbij eveneens vermeld. Recent werden van deze zones nog vuurstenen artefacten opgeraapt en gerapporteerd. Ook bij deze artefacten wijzen de diagnostische kenmerken (o.a. de aanwezigheid van een spitskling) op een datering in het middenneolithicum.

Klingschrabber aan de Kanselierdreef

Het artefact³⁷ werd gevonden bij de aanleg van een profielput voor geomorfologisch onderzoek in 2003 (fig. 27). Het gaat om een grote klingschrabber die op 55 cm diepte werd aangetroffen, juist boven de klei-illuvatie horizont van de leembodem. Het stuk behoort wellicht toe aan de periode van het middenneolithicum, maar een laatpaleolithische datering is niet uit te sluiten.

³⁴Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Meerdaalwoud Tomberg* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/3952> (geraadpleegd op 24 november 2025); De Bie & Adriaenssens 2009b.

³⁵ Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *De Warande S19* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/362> (geraadpleegd op 24 november 2025); De Bie & Adriaenssens 2009b.

³⁶ Cf. De Bie & Adriaenssens 2009b.

³⁷ <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/2244>; De Bie & Adriaenssens 2009b.

Figuur 28: Romeins beslagstuk in de vorm van een dolfijn, gevonden bij metaaldetectie (foto door de vinder).

2.2.3.6 Prehistorische (?) en Romeinse grafheuvels

Enkel Dens⁴⁸ en Devadder⁴⁹ hebben totnogtoe de grafheuvels onderzocht via archeologische opgravingen. Er bleef echter weinig informatie en nog minder vondsten bewaard. Op de kaart van Dens (fig. 29) worden 21 nummers gebruikt. Deze verwijzen naar 19 grafheuvels, de sporen van een wal (nummer 1) en sporen van Romeinse bewoning (nummer 21). Vandaag zijn er van deze toenmalig geregistreerde grafheuvels nog 15 zichtbaar. Via het DHMV2 werden nog 3 nieuwe indicaties van tot voor heden onbekende grafheuvels teruggevonden. Deze kregen aansluitende nummers (22 tot 24). De heuvels worden gedateerd tussen het middenneolithicum tot de 3de eeuw n. Chr. (fig. 30; tabel 1).

In het overzicht door S. Adriaenssens kregen de toen gekende structuren een andere nummering. Voor de duidelijkheid refereren we in de bespreking van de diverse structuren ook naar deze nummering.

Dens onderzocht vier van de door hem geïdentificeerde grafheuvels, waaronder twee op het plateau van Nicaise en de wal daar. Devadder groef in 1927 ook in de wal, en in 5 grafheuvels op hetzelfde plateau (fig. 31). De vondsten van dit onderzoek worden bewaard in het KMKG, een synthese van de resultaten ervan, op basis van bewaarde schetsen en het materiaal zelf, is gepubliceerd in het Miradal boek⁵⁰.

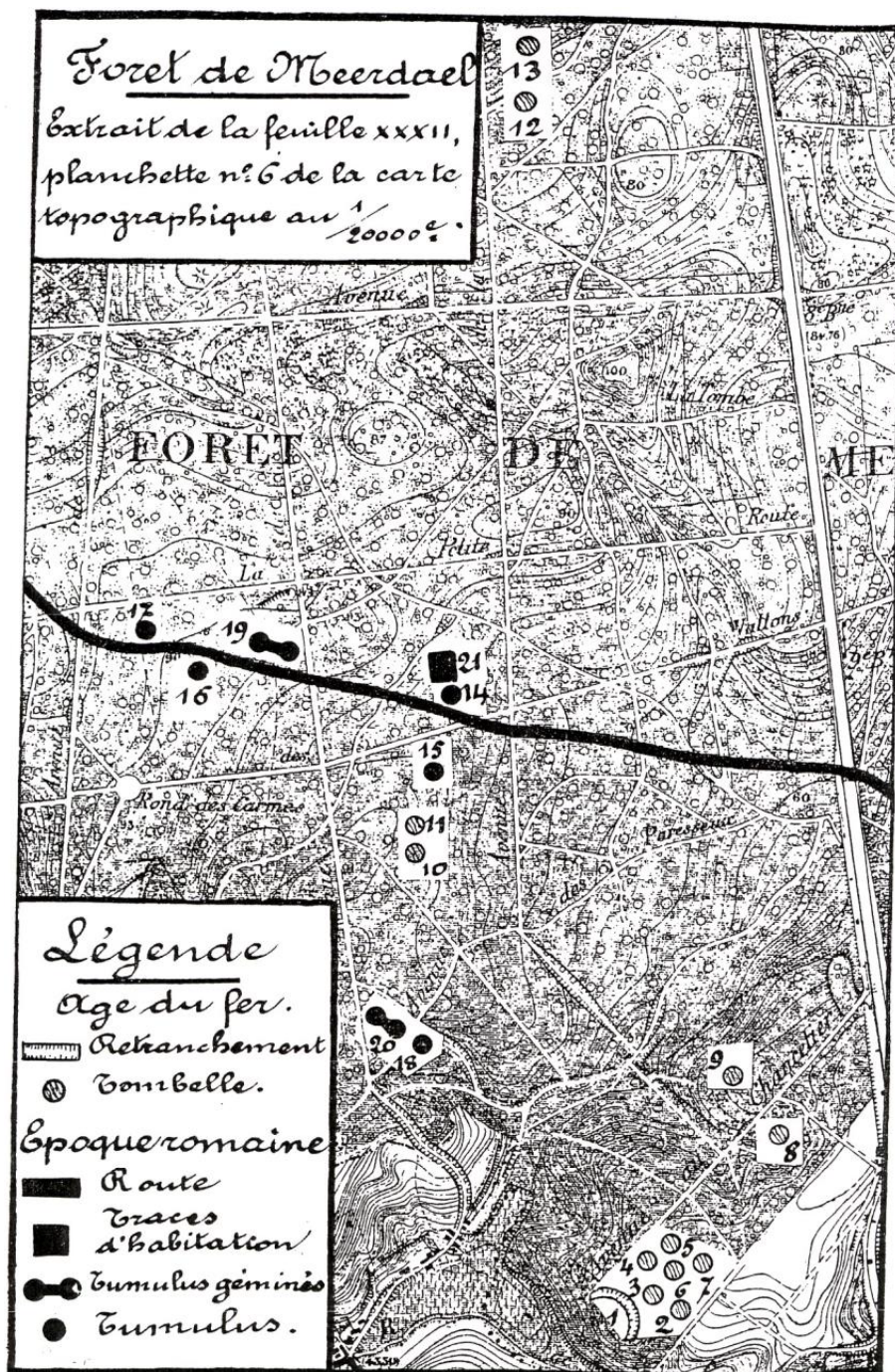
De gekende Romeinse relictten behelzen een totaal van zeven tumuli, waaronder twee dubbeltumuli en twee die in moderne tijden geëgaliseerd werden. De meesten waren reeds geplunderd toen Dens ze in 1906 onderzocht. Hij trof brandrestengraven aan, terra sigillata, twee munten van Nero, bronsbeslag, enkele fibulae en Romeins aardewerk. Al deze vondsten gingen echter verloren, samen met het officiële verslag van zijn onderzoeken, maar op basis van de bewaarde nota's zijn de meeste tumuli te dateren in de 3de eeuw. De meeste van deze tumuli (5) zijn gelegen langs de 'Tiense Groef', een vermoedelijk Romeins wegtracé (*cf. infra*).

⁴⁸ Dens 1906.

⁴⁹ Devadder 1927.

⁵⁰ De Bie & Adriaenssens 2009b.

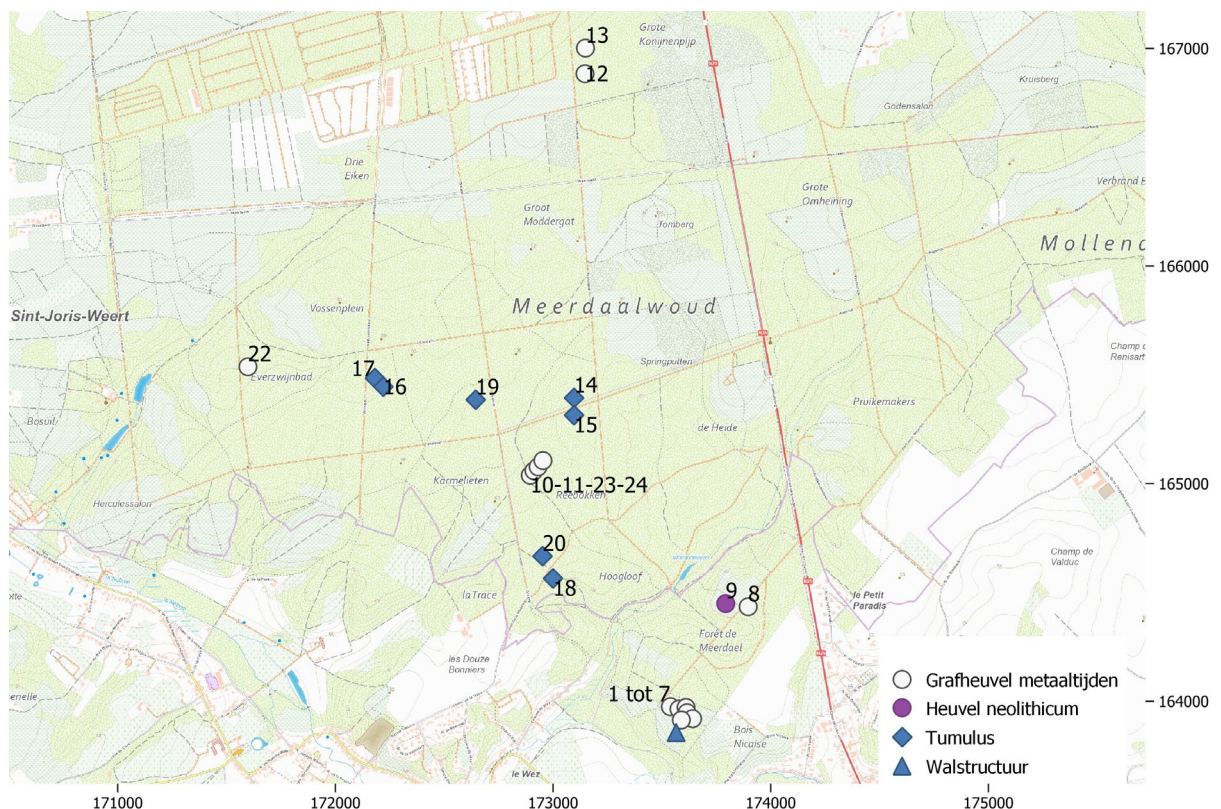

Figuur 29: Gepubliceerde kaart van Dens. Deze kaart werd ook gepubliceerd in de *Touring Club Belgique* op 30 augustus 1907; vele mensen wisten ze aldus liggen.

GRAFHEUVELS		
Waarneming id	oude naam	nieuwe naam
Wallonië		Meerdaalwoud wal 1 en grafheuvels 2-7
Wallonië		Meerdaalwoud grafheuvel 8
Wallonië		Meerdaalwoud grafheuvel 9
2236	Tumulus 10/Y10	Meerdaalwoud grafheuvel 10
2237	Tumulus 11/Y11	Meerdaalwoud grafheuvel 11
2239	Tumulus 12 (Dens)	Meerdaalwoud grafheuvel 12
2240	Tumulus 13 (Dens)	Meerdaalwoud grafheuvel 13
3330	Tumulus 14	Meerdaalwoud grafheuvel 14
2241	Tumulus 15/R27	Meerdaalwoud grafheuvel 15
5422	Schoon Werk I - tumulus 16	Meerdaalwoud grafheuvel 16
3331	Schoon Werk II - tumulus 17	Meerdaalwoud grafheuvel 17
5424	Tumulus 18/R25	Meerdaalwoud grafheuvel 18
5427	Schoon werk III - tumulus 19 'Belle-Besogne'	Meerdaalwoud grafheuvel 19
2238	Tumulus 20/R26	Meerdaalwoud grafheuvel 20
982477	Nieuw ontdekte heuvel	Meerdaalwoud grafheuvel 22
982478	Nieuw ontdekte heuvel	Meerdaalwoud grafheuvel 23
982574	Nieuw ontdekte heuvel	Meerdaalwoud grafheuvel 24

Tabel 1: Overzicht van de diverse tumuli en grafheuvels.

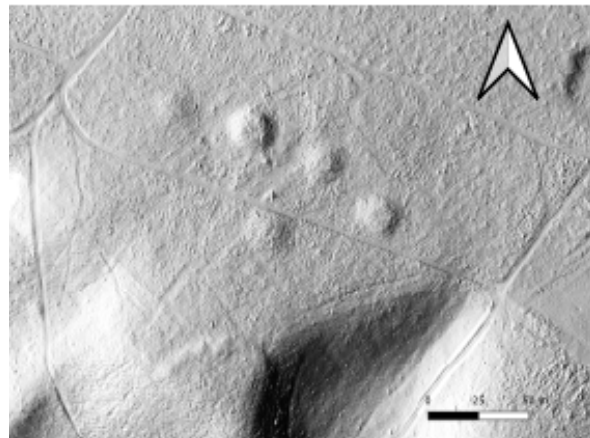
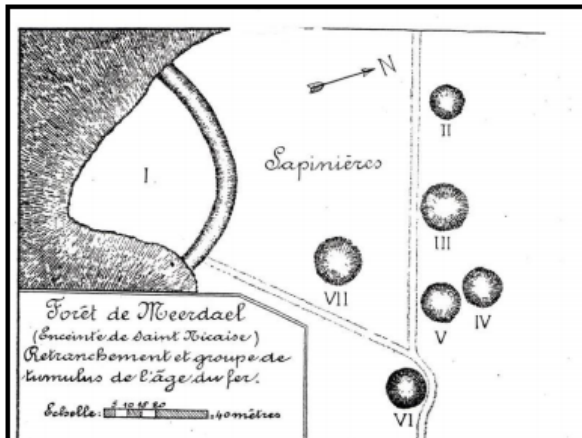
Figuur 30: Overzicht van de diverse tumuli en grafheuvels. De datering van heuvels 10, 11, 12, 13, 22, 23 & 24 is gebaseerd op oudere waarnemingen of hun morfologie en dus onzeker.

Figuur 31: Edmond Devadder (rechtstaand) en Camille Collard tijdens de opgraving op St-Nicaise in het Meerdaalwoud in 1927 (foto: KMKG).

Wal 1 en grafheuvels 2-7

Deze cluster bevindt zich op Waals grondgebied op het zgn. plateau van St-Nicaise. Vijf van deze zes heuvels zijn nog zichtbaar op het terrein. De zesde (heuvel IV van op het plan van Dens is op het terrein nagenoeg niet meer zichtbaar, maar kan via het Digitaal Hoogtemodel nog wel vaag herkend worden, vooral op de VAT-analyse verwerking. Ook de wal in het zuiden is hierop nog goed zichtbaar (fig. 32; 33). De grafheuvels zijn nog goed zichtbaar op het terrein, en waren bij een eerste bezoek in 2021 nog geheel onder bos gelegen. Tijdens een terreinbezoek in 2023 bleek de zone grotendeels recent ontbost te zijn (*cf. infra*).

Figuur 32: Plan van Ch. Dens van de grafheuvel en wal op het plateau van StNicaise (links) en hillshade beeld van diezelfde zone (rechts).

Figuur 34: Zicht op de wal (maart 2021; foto: Ben Bellefroid).

Op 11 augustus 1927 werd door Devadder een sleuf getrokken in deze wal, die een grote hoeveelheid scherven aardewerk aantrof. Determinatie van dit aardewerk door Luc Van Impe wijst op een nederzettingscontext en een datering in de midden- en late bronstijd, tot vroege ijzertijd⁵¹. Devadder trof in de wal ook een haard aan, een brandgraf en een grafurne. Hij concludeerde dat de samenstelling van de wal was verstoord⁵².

Het is niet duidelijk of de wal een nederzetting omsloot, een tijdelijke defensieve functie had of zelfs deel uitmaakt van een grafmonument of aardwerk. De vondst van een brandgraf en een grafurne door Devadder lijken deze mogelijkheid te ondersteunen.

Vandaag is de wal op het terrein nauwelijks zichtbaar (fig. 34), maar op het DHMV2 is er duidelijk een halfcirkelvormige structuur te zien (fig. 33).

Grafheuvel 2

Dit is tumulus 4 in het overzicht van Adriaenssens. Deze heuvel had volgens Dens een diameter van 20m en was 2,80m hoog. Devadder meet echter een diameter van 13m en een hoogte van 60cm, wat meer overeenstemt met de huidige omvang. De heuvel was volgens Devadder al sterk vergraven, en hij vond er zelf geen vondsten in terug.

Mogelijk is er echter een verwarring, gezien de verschillen in afmetingen die worden vermeld, met grafheuvel 7 (*cf. infra*).

⁵¹ De Bie & Adriaenssens 2009b.

⁵² Adriaenssens 2007.

Bij de gedeeltelijke opgraving van één van deze twee grafheuvels werden in ieder geval vijf brandgraven met brandstapelresten gevonden, die op verschillende niveaus lagen. Twee op de oorspronkelijke bodem, en drie in het heuvellichaam, respectievelijk op 0,75m, 1,50m, en 2m (en 0.80m onder de top van de heuvel) hoogte boven het bodemniveau. Waarschijnlijk bevatte de heuvel nog meer begravingen. In de asse van de brandstapels werden enkele scherven teruggevonden die volgens Dens dateren in de ijzertijd. Gezien de grootte van de heuvel en de 14C datering van de crematieresten (*cf. infra*) is het echter wellicht eerder een bronstijd grafheuvel. De zorgvuldig samengeraapte beenderresten lagen langs beide kanten van de asresten, hetzij op een hoopje, hetzij in een kleine holte⁵³.

Deze grafheuvel is vooral vanuit het zuidwesten erg goed zichtbaar. In maart 2021 werd er relatief weinig opslag en dood hout aangetroffen op het heuvellichaam (fig. 35).

Een recente 14C datering op crematieresten uit deze heuvel leverde een datering op van 3265±25 BP⁵⁴, een datering dus in de periode van de bronstijd.

Figuur 35: Grafheuvel 2 (maart 2021, foto: Ben Bellefroid).

Grafheuvel 3

Dit is tumulus 6 in het overzicht van Adriaenssens. Deze heuvel had volgens Dens een diameter van 17m en was 2m hoog. Door één enkele proefsleuf werden drie brandgraven boven elkaar gevonden: op de oorspronkelijke bodem, op 0,50m hoog en op 1m hoog in de heuvel. In deze grafheuvel werd, samen met de beenderresten, een voorwerp in bewerkt been gevonden, waarvan men veronderstelt dat het een sluiting is van een halssnoer. Deze heuvel dateerde Dens in de ijzertijd⁵⁵, maar gezien de

⁵³ Adriaenssens 2007.

⁵⁴ Capuzzo *et al.* 2023; RICH 30333; 1612-1456 BC (2Σ).

⁵⁵ Adriaenssens 2007.

omvang van de heuvel is hij net zoals het 14C onderzoek aanwijst voor grafheuvel 2 wellicht in de bronstijd te dateren (cf. supra).

Dit is vandaag de grootste heuvel op het plateau en nog goed zichtbaar (fig. 36).

Figuur 36: Grafheuvel 3 (maart 2021, foto: Ben Bellefroid).

Grafheuvel 4

Dit is tumulus 3 in het overzicht van Adriaenssens. Devadder verklaarde in zijn verslag dat hier niets buitengewoon werd gevonden. De heuvel had een diameter van 13m en een hoogte van 0,50m. Op 1,50 m van het centrum vond hij verbrande beenderas, houtskool en enkele aardewerkscherven⁵⁶.

Deze heuvel is nagenoeg volledig geëffend en niet meer zichtbaar op het terrein. Op het DHMII is er nog een hint ervan te ontdekken (fig. 33). In 1927 was hij ook slechts 0.5 meter hoog dus toen al was hij ongetwijfeld reeds afgeplat.

Grafheuvel 5

Deze heuvel is tumulus 1 in het overzicht Adriaenssens. Op 9 augustus 1927 werd deze opengemaakt door Devadder. Hij had een diameter van 16m en een hoogte van 1,25m. Hij leverde geen echte voorwerpen op, enkel een verbrande silexafslag, enkele scherven aardewerk, en verschillende zones met houtskool en verbrande botresten. Op het bodemniveau trof hij een dergelijke zone aan van 2m lengte en c. 90cm breedte, vermoedelijk een brandskeletgraf aan⁵⁷. De heuvel is nog goed zichtbaar op het terrein (fig. 37).

Een recente 14C datering op crematieresten uit deze heuvel leverde een datering op van 2798 $\pm$ 25 BP⁵⁸, dus in de periode van de late bronstijd/ vroege ijzertijd.

⁵⁶ Adriaenssens 2007.

⁵⁷ Adriaenssens 2007.

⁵⁸ Capuzzo *et al.* 2023; RICH 30334; 1015-846 BC (2Σ).

Figuur 37: Grafheuvel 5 (maart 2021, foto: Ben Bellefroid).

Grafheuvel 6

Dit is tumulus 2 in overzicht van Adriaenssens. Het centrale deel van deze heuvel werd door Devadder op 10 en 11 augustus 1927 opgegraven. De doorsnede is 22m diameter en de hoogte ten aanzien van het omliggende oppervlak bedraagt ca. 1,35m. Op 1,50m van het centrum werd een uitgestrekte 'haard' met resten van verbrand bot, houtskool en een grof verschaalde scherp aardewerk aangetroffen⁵⁹. Devadder zag ook vroegere verstoringen in de heuvel, wellicht van eerdere poging tot plundering. Van deze heuvel zijn in het KMKG naast de crematieresten enkele scherven en vuurstenen artefacten bewaard, maar Devadder meende dat deze laatste wellicht mee met de heuvel werden 'opgeworpen'. De heuvel is nog goed te zien in het landschap (fig. 38).

⁵⁹ Adriaenssens 2007.

Figuur 38: Grafheuvel 6 (maart 2021, foto: Ben Bellefroid).

Grafheuvel 7

Dit is tumulus 5 in het overzicht van Adriaenssens. Devadder onderzocht deze heuvel op 25 augustus 1927. Op verbrande beenfragmenten na (niet in situ) vond hij niets bijzonders terug⁶⁰.

Aangezien deze heuvel echter op de schets van Dens een doorsnede van 21m heeft, wordt deze mogelijk verward met tumulus II van Dens (cf. supra grafheuvel 2). De beschrijving van de graven en datering die we daarbij vermelden heeft dus mogelijk eerder betrekking op deze structuur.

Deze heuvel wordt aangesneden door het huidige bospad. Hij vormt een soort berm langs het pad en is op het terrein moeilijk herkenbaar als grafheuvel (fig. 39).

⁶⁰ Adriaenssens 2007.

Figuur 39: Grafheuvel 7 (maart 2021, foto: Ben Bellefroid).

Grafheuvel 8

Vanaf hier komt de nummering in het overzicht van Adriaenssens overeen met die op de kaart van Dens.

Wel dient er rekening gehouden te worden met een verwarring in de nota's van Devadder tussen grafheuvel 8 en 9⁶¹. Volgens Dens was grafheuvel 8, 30 meter lang en 3 meter hoog. Het was dus een erg grote en hoge langwerpige heuvel. Dit zou inderdaad eerder corresponderen met de contouren van grafheuvel 9. Grafheuvel 8 bevond zich volgens Dens vanaf de Warande bekeken het dichtste tegen de *Enceinte St-Niçaise*, hetgeen eigenlijk meer van toepassing is voor grafheuvel 9.

Voor de logica wordt de nummering in dit overzicht behouden. Grafheuvel 8 werd door Adriaenssens niet teruggevonden. Vandaag kunnen we hem wel op het DHMV2 nog net waarnemen, en de heuvel is ook op het terrein nog zichtbaar (fig. 40).

Devadder, die er een grote sleuf in uitgroef, noteert in zijn dagboek op 27 augustus 1927 dat dit heuvellichaam 38 meter lang (nog groter dus dan wat Dens had gemeten), 20 meter breed en 2 meter hoog was. Devadder trof geen resten van begraving aan maar naast heel wat silex ook keramiekscherven die we aan de Michelsbergcultuur kunnen toeschrijven. Ten zuidoosten van de heuvel vond Devadder op 30 centimeter diepte ook meer dan 1000 artefacten die eveneens zonder twijfel als middenneolithisch kunnen gedetermineerd worden⁶².

Het is dus erg aannemelijk om deze heuvel als een middenneolithisch monument (aardwerk) te beschouwen, eerder als een grafheuvel. Gelijkaardige heuvels zijn gevonden op Michelsbergsites in

⁶¹ Pers. mededeling M. De Bie.

⁶² Adriaenssens 2007.

Ottenburg en Chaumont-Gistoux, waar ook de afmetingen van de heuvel opvallend vergelijkbaar zijn: 40 meter lang, 20 meter breed en 1,5 meter hoog⁶³.

Ook van 'heuvel 8' werden recent crematieresten opnieuw 14C gedateerd, met 5218±28 BP als resultaat. Bij kalibratie biedt dit een datering (2 Sigma) op tussen 4216 en 3962 v. Chr., inderdaad in het middenneolithicum, wat het de oudste gekende en betrouwbare funeraire structuur van België maakt. Echter, in de oudere bronnen is geen sprake van de aanwezigheid van menselijke crematieresten in deze heuvel, een feit dat de mogelijke verwarring met heuvel 9 ondersteunt.

Figuur 40: Grafheuvel 8 (maart 2021, foto: Ben Bellefroid).

Grafheuvel 9

Volgens Dens had deze heuvel een diameter van 16m en een hoogte van 1,50m. Er werden bij summiere opgravingen twee brandstapels boven elkaar gevonden⁶⁴.

Zoals vermeld bestaat de mogelijkheid dat op deze locatie het neolithisch aardwerk werd aangetroffen en dat de beschrijving van Dens hier de locatie van grafheuvel 8 is.

Deze heuvel is vandaag nog steeds erg groot, niettegenstaande hij door bij bosbeheerswerken per ongeluk voor de helft met de graafmachine weggegraven werd. De heuvel is nu dan ook sterk vervormd. De impact van deze graafwerken zijn duidelijk te zien op het DHMV2 (fig. 41).

⁶³ De Bie *et al.* 2009.

⁶⁴ Adriaenssens 2007.

Figuur 41: Grafheuvels 8 (rechts) en 9 (links) op de hoge resolutie hillshade verwerking van het DHMVII. De impact van de graafwerken op heuvel 9 is duidelijk zichtbaar.

De heuvel is goed zichtbaar vanaf het pad en krijgt duidelijk veel bezoekers (fig. 42). Op de top is een kuil en het lijkt een ontmoetings- en rustplaats. Er is duidelijk een wandelpadje dat naar de top leidt. Rondom de heuvel werden in maart 2021 verschillende aanwijzingen van hedendaagse rituele activiteit aangetroffen: cirkels van takken, op elkaar gestapelde stenen en een verzameling kleurrijke kiezels (fig. 43). In juni 2021 werd bij een terreinbezoek vastgesteld dat een aanplanting van eik over de heuvel werd aangelegd (fig. 44).

Figuur 42: Grafheuvel 9 (maart 2021, foto: Ben Bellefroid).

Figuur 43: Relicten van hedendaagse rituelen bij heuvel 9? (maart 2021, foto: Ben Bellefroid).

Figuur 44: Recente aanplant op en bij heuvel 9. (maart 2021, foto: Ben Bellefroid).

Grafheuvels 10, 11, 23, 24

Deze heuvels liggen allen zeer dichtbij op elkaar en op een zuidwest- noordoost georiënteerde rij. De nummering is van zuidwest naar noordoost (fig. 45). Op het DHMVII zijn vooral de al door Dens gekende heuvels 10 en 11 goed zichtbaar, de nieuw ontdekte heuvels 23 en 24 in mindere mate. De zone werd grotendeels recent ontbost door de vrienden van Heverleebos en Meerdaalwoud, met het oog op beheer van deze relictten, waardoor ze duidelijker in het landschap herkenbaar zijn (cf. infra). Op het DHMVII is ook duidelijke schade aan de structuren vast te stellen door recente bandensporen.

////////////////////////////////////

Figuur 46: Grafheuvel 10 (maart 2021, foto: Ben Bellefroid).

Grafheuvel 11⁶⁷ ligt vlakbij grafheuvel 10 en heeft ongeveer dezelfde omvang. Het gaat vermoedelijk ook om een grafheuvel uit de bronstijd, maar wegens gebrek aan bijgiften kan geen precieze datering plaatsvinden. Er werd door Dens geen verslag gemaakt⁶⁸. De heuvel is nog vrij goed zichtbaar op het terrein (fig. 47).

⁶⁷ Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Meerdaalwoud grafheuvel 11* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/2237> (geraadpleegd op 24 november 2025).

⁶⁸ Adriaenssens 2007.

Figuur 47: Grafheuvel 11 (maart 2021, foto: Ben Bellefroid).

Grafheuvel 23⁶⁹ is dus eveneens een vermoedelijke grafheuvel zichtbaar op het DHM Vlaanderen 2. De grafheuvel was voorheen ongekend, maar ligt in het verlengde van heuvels 10 en 11. Naar meting op het DHM heeft de structuur een diameter van ca. 15 m en is de top van de heuvel ca. 40 cm hoger gelegen dan het omliggende terrein. Op het terrein was de structuur in 2021 duidelijk zichtbaar maar leek ze aangetast door latere verstoringen (boomvallen?). Bij het terreinbezoek in maart 2021 was de structuur ook aangetast door gewroet door everzwijnen. De structuur werd recent door de vrienden van Heverleebos en Meerdaalwoud eveneens vrijgemaakt van opslag, om verdere toekomstige schade te voorkomen. Hierdoor is de structuur eveneens nog duidelijker zichtbaar (fig. 48).

⁶⁹ <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/982478>.

Figuur 44: Heuvel 23 is na het verwijderen van de opslag goed zichtbaar als een koepelvormige verhevenheid (foto: Erwin Meylemans, 27 april 2024).

Grafheuvel 24⁷⁰ is eveneens een vermoedelijke grafheuvel, waarvan de top op ongeveer 40cm hoger ligt dan het omliggende terrein. De heuvel ligt op slechts 12m ten noordoosten van heuvel 23. De heuvel heeft een ietwat uitgerekte vorm, zuidwest- noordoost georiënteerd, en heeft in die richting een doorsnede van ca. 14m. Ook deze heuvel heeft een ‘aangetast’ voorkomen, met mogelijk sporen van vroeger graafwerk op de top van de heuvel en eveneens impact van graafwerk door everzwijnen (fig. 45). De heuvel ligt eveneens op een kruispunt van enkele aarden wallen vermoedelijk behorend tot het Romeinse kavelsysteem (*cf. infra*).

Figuur 49: Grafheuvel 24 (maart 2021, foto: Ben Bellefroid).

⁷⁰ <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/982574>.

Grafheuvelds 12 en 13

Volgens Dens ging het hier⁷¹ om twee metaaltijdgrafheuvels. Ze zijn echter verdwenen, vermoedelijk bij de aanleg van het militair domein, en van de inhoud is niets bekend gebleven⁷².

Grafheuvel 14 (Romeinse tumulus)

Het betreft een Romeinse tumulus⁷³, maar van het onderzoek op deze heuvel door Dens werd geen verslag teruggevonden. Hij is dan ook niet precies te dateren. Omwille van de typologische overeenkomsten met heuvels 16 en 17 dateert hij inderdaad vermoedelijk van de late Gallo-Romeinse periode (3e eeuw n. Chr.). Hij ligt vlak aan de Tiense Groef. Bij het bezoek in 2021 was de heuvel nog sterk overgroeid (fig. 50). Deze opslag werd ondertussen eveneens, in functie van beheer en eventuele ontsluiting (infra), verwijderd door de vrienden van Heverleebos en Meerdaalwoud (fig. 51).

Figuur 50: Grafheuvel 14 (maart 2021, foto: Ben Bellefroid).

⁷¹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Meerdaalwoud grafheuvel 12* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/2239> (geraadpleegd op 24 november 2025). Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Meerdaalwoud grafheuvel 13* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/2240> (geraadpleegd op 24 november 2025).

⁷² Adriaenssens 2007.

⁷³ Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Meerdaalwoud grafheuvel 14* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/3330> (geraadpleegd op 24 november 2025).

Figuur 51: bezoek aan heuvel 14 op 17 april 2024 (foto: Erwin Meylemans).

Grafheuvel 15 (Romeinse tumulus)

In de doorsnede van deze heuvel werd door Dens een donkere laag aarde gevonden⁷⁴. Deze was vermengd met Gallo-Romeinse resten. Er werden vele tegulae-fragmenten gevonden, stukken ijzer, en verbrand hout. Het aardewerk dat in dit graf werd gevonden verwijst naar de laat-Romeinse periode. Van deze heuvel is vreemd genoeg niks meer zichtbaar op het Digitaal Hoogtemodel, ook de inhoud ervan werd (nog?) niet teruggevonden⁷⁵.

Grafheuvel 16 (Romeinse tumulus)

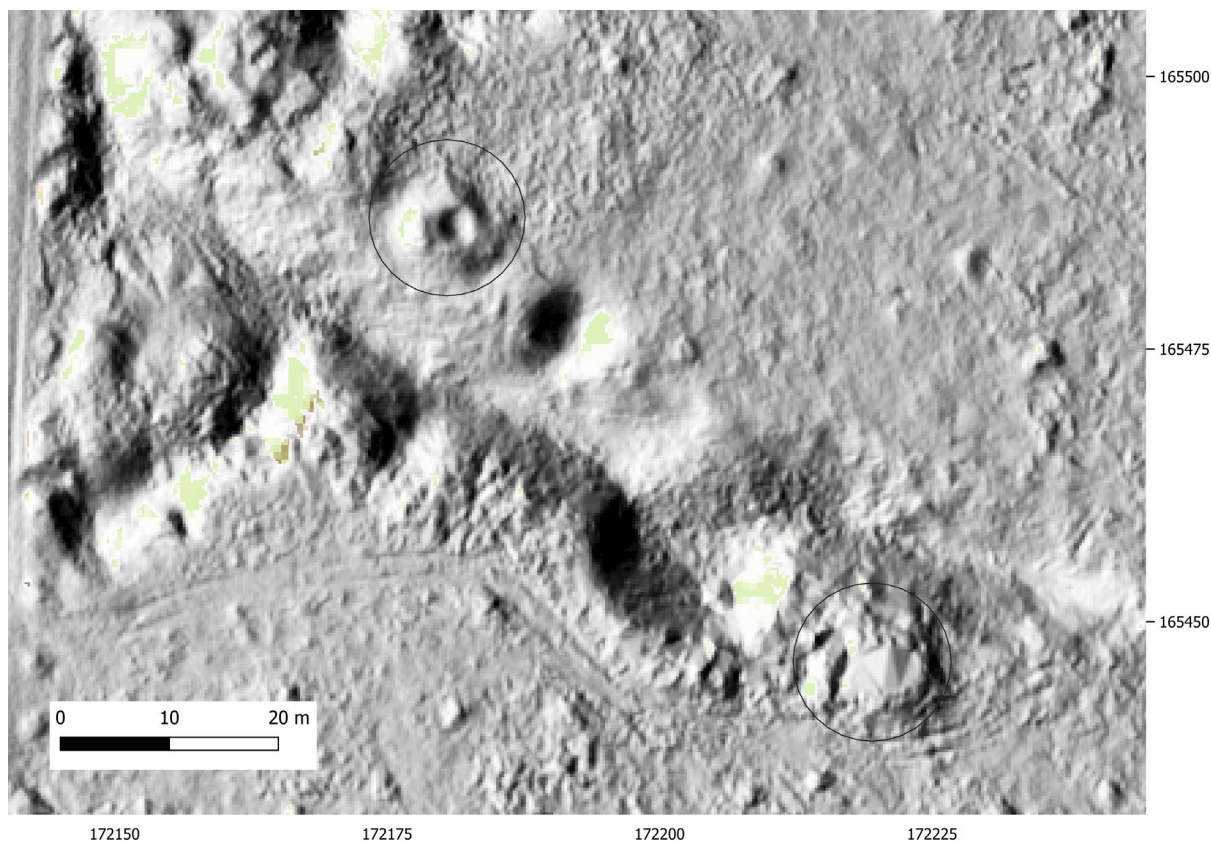
De zone van heuvels 16 en 17, beiden eveneens gelegen langs de Tiense Groef, vertoont enorm veel impact van graafwerken, mogelijk te wijten aan de activiteiten van Dens (fig. 52). Volgens Dens was heuvel 16 de enige Gallo-Romeinse grafheuvel die in augustus 1906 nog niet werd geschonden⁷⁶. De afgeknotten kegel heeft nu nog een diameter van 9m aan de basis en 3,50m aan de top. De hoogte was 2m. De heuvel werd in opeenvolgende lagen opgetrokken: de eerste genomen uit de omtrek van de heuvel, zodat rond de voet van de heuvel een soort gracht ontstond. De bovenlagen werden wat verder gehaald en één van deze lagen is veel donkerder van kleur en bevatte vele Romeinse resten. De verbrande beenderen en grafgiften waren niet zoals gebruikelijk in een holte of oculus begraven, maar werden gewoon bovenop de grond geplaatst. Bij het ophogen van de heuvel moet het vaatwerk aldus want het werd recht op gevonden – zorgvuldig met aarde bedekt geweest zijn, zodat het recht kon blijven staan. De schikking is in zoverre interessant, dat het duidelijk ter ere van de begravenen werd meegegeven. De overledene, aanwezig in de vorm van veraste resten, had aan zijn linkerzijde twee kommen voor etenswaren, en voor hem twee kruiken met handvat en een glazen flesje. Aan zijn rechterzijde vond men twee diepe borden en een terra sigillata schaal. Wat verder, op ca. 0,50m afstand lag een hoop ijzerwerk, duidelijk verbrand en tot één klomp samengeroest. Men kon er duidelijk grote spijkers en met brons beklede hoekplaatjes in onderscheiden. Dit was ongetwijfeld het ijzerwerk van de kist waarin de overledene werd verast en welke samen met de asresten uit de brandstapel werd verzameld. Van de inhoud die Dens opgroef werd nog niets teruggevonden. In 1981 verzamelde de heer Rik Taes, van de vorsersgroep HONA, ook Romeinse scherven aardewerk van deze

⁷⁴ Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Meerdaalwoud grafheuvel 15* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/2241> (geraadpleegd op 24 november 2025).

⁷⁵ Adriaenssens 2007.

⁷⁶ Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Meerdaalwoud grafheuvel 16* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/5422> (geraadpleegd op 24 november 2025).

heuvel. De stukken konden eveneens gedetermineerd worden in de Romeinse periode (determinatie Marleen Martens), en werden geschonken aan het depot van het agentschap Onroerend Erfgoed⁷⁷.

Figuur 52: Heuvels 16 (rechts onder) en 17 (links boven), respectievelijk ten zuiden en noorden van de Tiense Groef gelegen, op de hoge resolutie hillshade verwerking van het DHMVII.

Grafheuvel 17 (Romeinse tumulus)

In deze heuvel⁷⁸, ook een Romeinse tumulus, vond Dens in augustus 1906 een kleine urne, enkele potscherven en een speerpunt. Dit alles werd op de bodem gelegd en nadien opgehoogd. De inhoud van deze heuvel werd op heden (nog) niet teruggevonden⁷⁹. De heuvel vertoont een vrij groot gat centraal in de top, zoals zichtbaar op het terrein en op het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen (fig. 52, 53).

⁷⁷ Adriaenssens 2007.

⁷⁸ <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/3331>.

⁷⁹ Adriaenssens 2007.

Figuur 53: Grafheuvel 17 (maart 2021). Foto: Ben Bellefroid.

Grafheuvel 18 (Romeinse tumulus)

Volgens Dens werd deze heuvel⁸⁰ rond 1864 toevallig opengemaakt door de aanleg van een nieuwe weg. Men vond er een serie aardewerk in terug dat toen ter bewaring naar het Arenbergkasteel te Heverlee vertrok. Vandaag bevindt het zich daar echter niet meer. Deze heuvel is momenteel niet meer in het landschap zichtbaar en de inhoud ervan, Romeins aardewerk, die destijds in het Arenbergkasteel zou zijn terecht gekomen, werd (nog) niet teruggevonden. Mogelijks is de grafheuvel verdwenen bij het uitgraven van een opslagplaats door het leger na WOI. Hoewel het om een Romeinse heuvel gaat kan er dan ook geen preciezere datering geboden worden⁸¹.

Grafheuvel 19 (Romeinse dubbeltumulus)

Ook deze heuvel grenst aan de Tiense Groef, die ten noorden ervan loopt maar op dit hoog gelegen, vlak gedeelte, nauwelijks is ingesneden.

Ten tijde van de opgravingen ging het volgens Dens om twee grafheuvels van 3 m hoog, met een diameter van 14 m, die verbonden waren door een aarden wal van 11 m breed, 8 m 23 lang en 2m hoog⁸². Aangezien het op een verdedigingswerk leek, werd het door de lokale bevolking “het fort” genoemd. Volgens Dens bleek in augustus 1906 een deel reeds onderzocht door middel van een verticale schacht tot in de grafkamer. Naar eigen zeggen was dit een zeer gebruikelijke manier van werken ten tijde van Lodewijk XIV en hij meent dan ook dat deze heuvel al in die periode moest zijn

⁸⁰ Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Meerdaalwoud grafheuvel 18* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/5424> (geraadpleegd op 24 november 2025).

⁸¹ Adriaenssens 2007.

⁸² Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Meerdaalwoud grafheuvel 19 'Belle Besogne' / 'Schoon Werk'* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/5427> (geraadpleegd op 24 november 2025).

opengemaakt/geplunderd. De voorwerpen die men toen niet de moeite waard vond, werden samen met de uitgegraven aarde weer gebruikt om de gemaakte put te dichten. In die aarde werd het volgende gevonden: een goed bewaarde bronzen munt van Nero, een onleesbare bronzen munt, een bronzen speld, een kleine sokkel en een plaat in lood, scherven van zes soorten aardewerk, een kleine gesteelde schaal, een kruik met oor, twee urnen, stukken van een grote vierkante fles, en een kleine glazen schenkan met oor. In de grafkamer zelf (1.20m x 0.60m en 0.40m diep) lag een zeshoekige fles uit blauwachtig glas. In het andere deel werd door Dens een 2m brede dwarsdoorsnede gemaakt, die niets opleverde. Er werden nochtans geen sporen van verstoring gevonden. Door een deuk in de zijkant van deze heuvel stootte men op een smalle gang, die vervolgens werd opengemaakt. Deze gang leidde rechtstreeks naar sporen van een grafkamer (eveneens 1.20m x 0.60m en 0.40m diep). Deze kamer lag abnormaal genoeg onder de voet van de heuvel, op 5 m van het centrum. Hier werd het volgende teruggevonden: verbrande beenderen vermengd met ijzerwerk, drie kannen en een urne in gelig aardewerk. Van deze grafgiften werd er (nog) geen materiaal teruggevonden. Dens dateerde deze heuvel in de 3de eeuw⁸³. Op het DHM en op het terrein ziet deze tumulus er sterk geaccidenteerd uit, ongetwijfeld door de activiteiten van Dens (fig. 54). Bij een bezoek in 2021 bleek de structuur destijds sterk overgroeid en het begeleidend infobordje in slechte staat (fig. 55). Ook deze structuur werd recent echter vanuit het oogpunt van beheer en ontsluiting vrijgemaakt van opslag, en het bordje werd eveneens vernieuwd (fig. 56).

Figuur 54: Tumulus 19 op het hoge resolutie hillshade model.

⁸³ Adriaenssens 2007.

Figuur 55: Zicht op en infobord bij grafheuvel 19 (maart 2021, foto: Ben Bellefroid).

Grafheuvel 22

Deze heuvel⁸⁵ was voorheen nog niet gekend en werd geïdentificeerd via het DHM2. De doorsnede van de heuvel bedraagt ca. 15m, en de top van de heuvel is ongeveer 70cm hoger gelegen dan het omringende oppervlak. Het DHM2 toont een gave koepelvorm, die ook ter plekke in het landschap nog zeer goed zichtbaar is. Omwille van de grootte van de heuvel is hij wellicht te dateren in de bronstijd (fig. 59 & 60). De zuidrand van de heuvel is aangetast door rijsporen.

Figuur 59: Heuvel 22 op een VAT analyse van het DHMVII.

⁸⁵ <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/982477>.

Figuur 60: Grafheuvel 22 (maart 2021, foto: Ben Bellefroid).

2.2.3.7 Het Romeinse cultuurlandschap

Naast de al vermelde Romeinse tumuli en andere vondsten kunnen ook andere elementen in het landschap gelieerd worden aan het cultuurlandschap in de Romeinse periode⁸⁶. Het gaat hierbij o.a. om de al vermelde Tiense Groef, meer dan vermoedelijk een Romeinse weg, een systeem van haaks op elkaar georiënteerde wallen die wellicht de resten zijn van kavelindelingen in die periode, erosieravijnen die op hun beurt gerelateerd zijn aan dit kavelpatroon, en een groot aantal zogenaamde 'gesloten depressies' (fig. 61).

De Tiense Groef

De *Tiense Groef*⁸⁷ is in het woud ongeveer 3 km lang en 3,50 m breed. Hij heeft de typische dwarssectie van een oude holle weg (fig. 62). Als zichtbaar tracé begint hij bij de ingang van het *Speelbos* in het westen en loopt hij vervolgens oost-zuid-oostwaarts over de *Naamse Steenweg* om dan haaks op de *Kanseliersdreef* het bos te verlaten. Het DHMV2 lijkt te bevestigen dat de *Tiense Groef* wellicht deel uitmaakt van de verbinding tussen de Romeinse *vicus* van Tienen, ongeveer 12 km naar het oosten gelegen, en deze van Kester, ongeveer 40 km naar het westen. Naar het zuiden zou, net buiten het woud, een verbinding kunnen bestaan met de *vicus* van Tourinnes (Tourinnes-Saint-Lambert) en noordwaarts richting de *vicus* van Elewijt. De aanwezigheid van dit mogelijk kruispunt van Romeinse wegen nabij het Meerdaalwoud werd vroeger reeds geïnsinueerd door Prof. Mertens (fig. 64)⁸⁸. In

⁸⁶ Cf. ook Bellefroid *et al.* 2022; Meylemans *et al.* 2025.

⁸⁷ Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Meerdaalwoud Romeinse weg: De Tiense Groef* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/4740> (geraadpleegd op 24 november 2025).

⁸⁸ Mertens 1972, fig. 1.

1926 opperden de gebroeders Vincent dat de Tiense Groef een aftakking had naar het zuiden⁸⁹. Via het DHMV2 kan inderdaad vermoed worden dat de door hen geïdentificeerde splitsing deel uitmaakte van dit *diverticulum*. De aanwezigheid van twee *tumuli* (heuvels 18 en 20) langs het tracé ondersteunt dit idee.

Het wegravijn staat in oudere benamingen bekend als de *Thiense Groep* (gracht) of *Groef* en kent toponiemen als *Les fonds de Tirlemont*, *Vieux Chemin de Tirlemont* en *Oude Thiense weg*. De V-vormige weg doorsnijdt het woud van oost naar west en is zeer goed zichtbaar op het terrein. De groef is ongeveer 3km lang en 3,50m breed.

Rond de gewezen functie van deze weg zijn een drietal hypothesen terug te vinden: Dens beschouwde dit relict inderdaad als een overblijfsel van een Romeins *diverticulum*. Hij wijst op de oude toponiemen, de *tumuli* die opvallend in de buurt van de groef liggen en verder nog Gallo-Romeinse bewoningssporen in de buurt van de groef. De gebroeders Vincent zagen deze weg nogal fantasieerijk als een soort '*via sacra*' naar een necropool uit het neolithicum. Het religieus karakter zou zo sterk doorleven dat de plaats als begraafplaats continuïteit kende bij de Gallo-Romeinen. Tahon beschouwde de weg als een industriële weg uit de Romeinse periode waarlangs ijzererts en afgewerkte producten circuleerden⁹⁰.

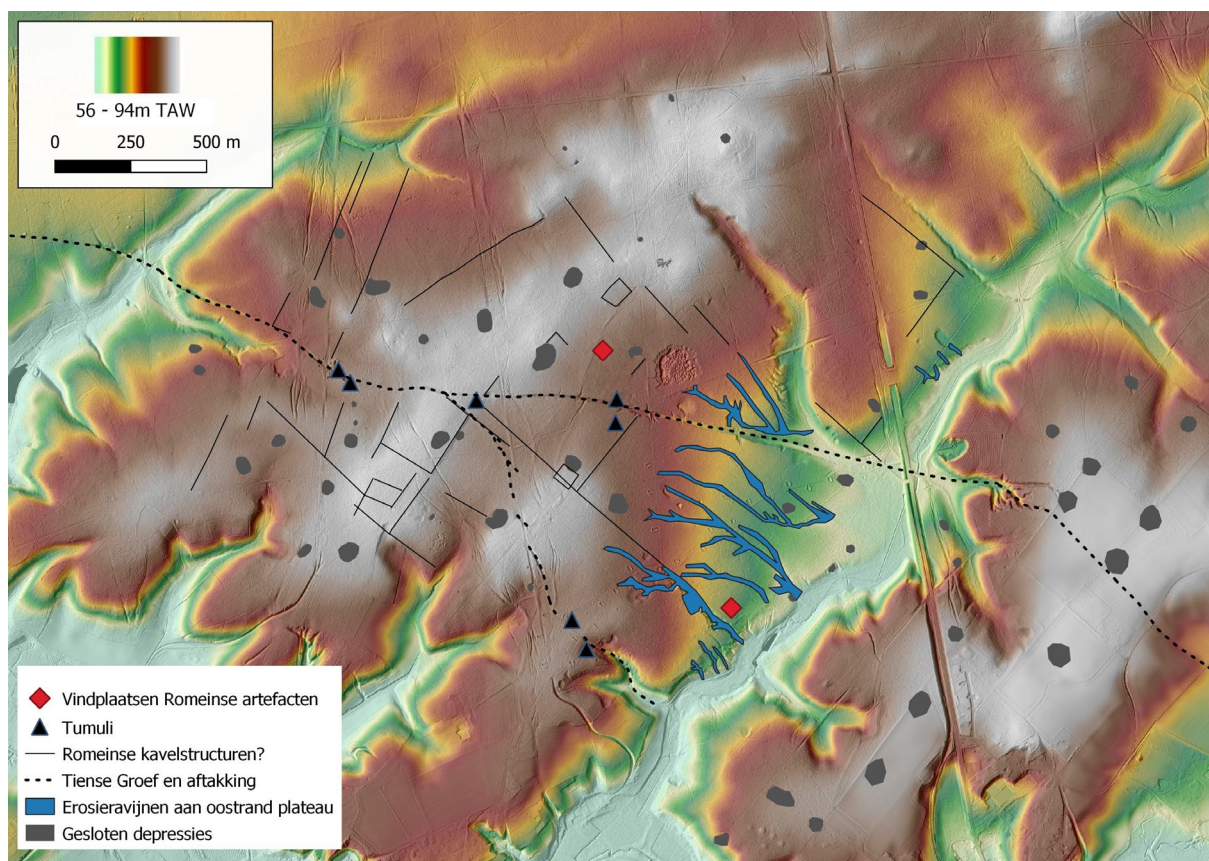

Fig.61: Overzichtsbeeld met aanduiding van de verschillende Romeinse relict en rechtlijnige kavelstructuren in Meerdaalwoud; Achtergrond: combinatie van multidirectionele *hillshade* en kleurenschaal verwerking van het DHMV2 (©Agentschap Informatie Vlaanderen & agentschap Onroerend Erfgoed).

⁸⁹ Vincent & Vincent 1909.

⁹⁰ Goeminne 2011.

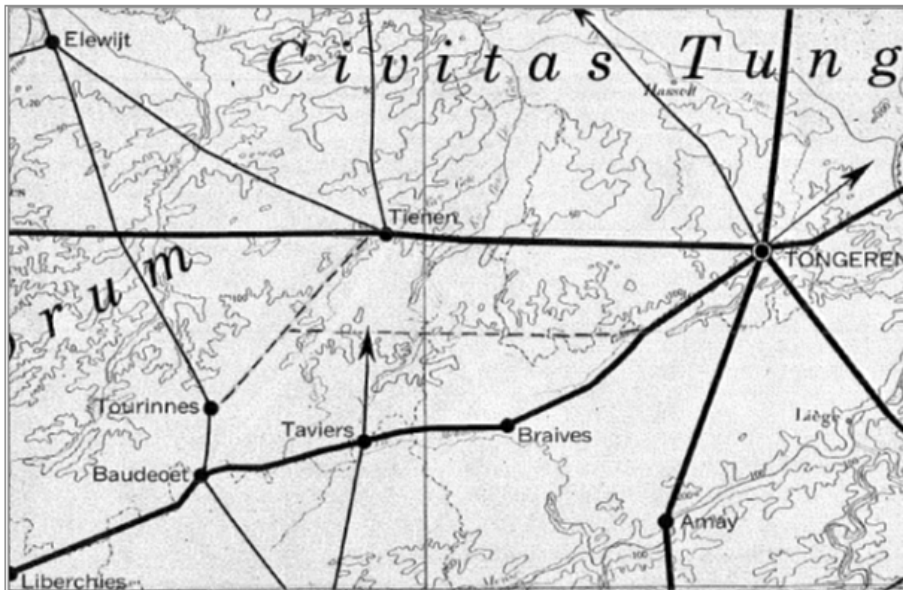
Figuur 62: Zicht op een deel van de Tiense Groef (foto: Kris Vandevorst, 18-02-2008).

Volgens Dens loopt deze weg nog door naar Hamme-Mille en in St-Joris-Weert onder de naam '*Les fonds de Tirlemont*'. Nadien zou de weg terug opduiken in Mille onder de benaming '*Oude Thiense weg*'. In dit gehucht kruist hij de antieke *Via Regia* van Leuven naar Namen. Naar het westen toe is het vervolg van de weg eventueel mogelijk via de volgende tracés. Initieel loopt de weg verloren in de velden om 600m verder, in het centrum van de gemeente St-Joris-Weert, mogelijk weer op te duiken in een diep gelegen weg: '*Tiense holle weg*'. Verderop voorbij het dorp wordt het een moderne weg die de Dijle overbrugt en aan de andere kant van de vallei aansluit op de weg naar Ottenburg op de plaats 'Diepenborne (= Diepe Bron)'⁹¹.

Terreinonderzoek en het DHMV2 wijzen er op dat de continuïteit die Dens reeds zag mogelijk is. Ook Adriaenssens zag ten oosten van het woud een continuïteit in de vorm van een spoor zichtbaar op luchtfoto. Richting Mille is hij nog aangegeven, zowel op de Ferrariskaart als op de *carte des voies vicinales* uit 1841 is er nog een pad aangeduid (*sentier* 25). Ook de aanduiding van een tumulus (*la tombe*) bij *Chapelle de la Corneille* lijkt te wijzen op de aanwezigheid van een Romeinse weg. Wat verder loopt de *Ruelle de Tirlemont*. Zoals reeds gesteld is de hypothese waarschijnlijk dat de *Tiense groef* deel uitmaakt van de oost-west verbinding tussen de *vici* van Tienen en Kester, die reeds door Mertens in 1972 aangeduid werd op diens overzichtsplan (fig. 63).

⁹¹ Adriaenssens 2007.

Figuur 63: Hypothetische reconstructie van Romeinse wegnetten in de regio door Mertens (1972).

De gebroeders Vincent identificeerden de holle weg die aansluit bij de Tiense Groef en naar het zuiden loopt langs tumuli 18 en 20 als een vertakking van deze weg (fig. 61). Deze zijweg is met het DHMV2 duidelijk te volgen en duikt hier en daar prominent op in het landschap. De aantakking met de Tiense Groef, het gelijkaardige voorkomen als holle weg, en de aanwezigheid van de twee tumuli langs dit tracé ondersteunen deze hypothese.

Gesloten depressies

In het begin van de 21ste eeuw werd heel wat geomorfologisch onderzoek uitgevoerd in Meerdaalwoud door de KU Leuven. De focus hierbij was voornamelijk gericht op enerzijds de vele ravijnen aan de randen van de plateaus en anderzijds de zogenaamde “gesloten depressies” (fig. 61)⁹². Deze kuilen, met een diameter variërend van enkele meters tot bijna 100m, zijn wellicht te interpreteren als extractiekuilen voor de kalkrijke löss, die zich op zowat 1.5 tot 2 m onder de lemige bovenlaag bevindt. Deze löss werd vermoedelijk gebruikt als bemesting (bekalking) voor de landbouwgronden. In totaal werden binnen en direct aangrenzend aan Meerdaalwoud niet minder dan 71 van dergelijke kuilen geteld (fig. 61), maar ook elders in het leemgebied komen ze plaatselijk al dan niet in clusters voor, bijvoorbeeld op het plateau van Ottenburg⁹³. Gelijkaardige depressies in Noord-Frankrijk⁹⁴ en Duitsland⁹⁵ worden eveneens gelieerd aan de Romeinse landbouwexploitatie van het landschap. De OSL dateringen op deze structuren in Meerdaalwoud (*cf. infra*) wijzen mogelijk op een oudere datering van deze structuren, gezien de range van de dateringen.

Erosieravijnen

Ook de diverse uitgesproken ravijnen (fig. 61) zijn vermoedelijk relictten van akkerbouw. Aangezien dergelijke erosiefenomenen zich enkel kunnen vormen in open (akker)land, waar erosie vrij spel heeft, biedt dit een indicatie dat dit gedeelte van het Meerdaalwoud, het plateau grenzend aan de *Tiense Groef*, in de Romeinse periode ontbost was en intensief werd geëxploiteerd als akkerland. Bij het onderzoek van een dergelijke ravijn kwam een concentratie Romeinse vondsten aan het licht (aardewerk, een munt, fragmenten van dakpannen), die wellicht wijzen op de nabijheid van mogelijks

⁹² Poesen *et al.* 2009; Vanwalleghem 2005; Vanwalleghem *et al.* 2003; 2006; 2007.

⁹³ Vanmontfort *et al.* 2004.

⁹⁴ Etienne *et al.* 2011.

⁹⁵ Hess s.d.

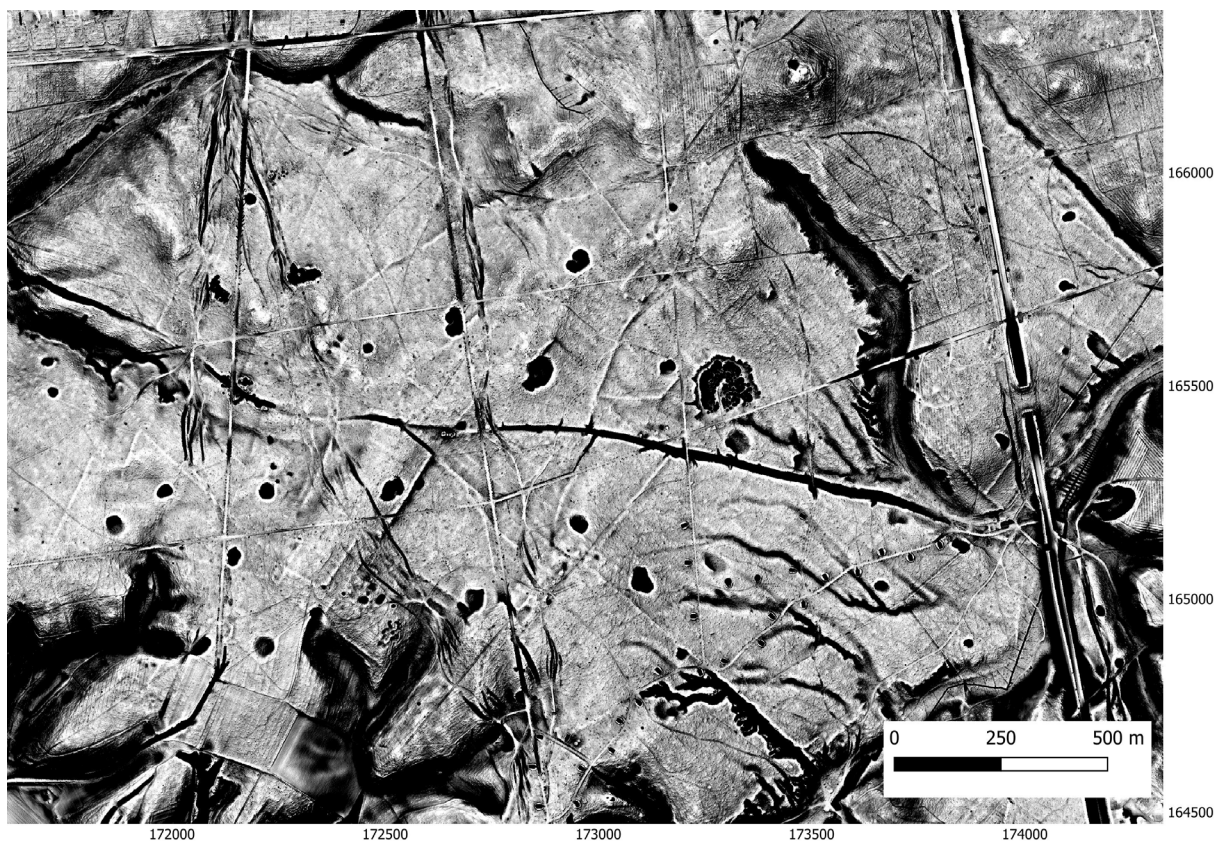
een tweede *villa* site^{96 97}. OSL dateringen in zowel de ravijnen als de gesloten depressies in Meerdaalwoud wezen op een datering van deze relictten tussen 1800 v.Chr. en de 3de eeuw n. Chr.⁹⁸.

Het is opvallend dat een aantal van de grotere ravijnen zich ontwikkelden in het verlengde van de restanten van wat we als een vroegere kavelstructuur interpreteren (cf. *infra*), wat duidelijk aantoon dat deze beide types relictten een onderling verband hebben.

Een interessant gegeven in verband met de Romeinse landbouwexploitatie van het Meerdaalwoud zijn zeker ook de resultaten van een vegetatiekartering. Deze lijken erop te wijzen dat ook in de huidige samenstelling van de vegetatie in het bos nog soorten, zoals de maagdenpalm, een relict zouden zijn van de Romeinse ontginning.⁹⁹

Een Romeinse kavelstructuur

Met het hoge resolutie DHMV2 wordt naast de hierboven beschreven reeds gekende relictten nu ook duidelijk een zuidwest – noordoost georiënteerd patroon van rechte lijnige en haaks op elkaar gelegen wallen zichtbaar (fig. 61). Deze wallen zijn, gemeten aan de hand van het DHMV zeer uniform qua morfologie (*ca.* 10 m breed, slechts enkele tientallen cm hoog), en schijnen ook qua patroon een samenhangend geheel te vormen (fig. 61 en 64)¹⁰⁰. De hoofdzakelijk zeer rechte lijnige wallen kunnen over soms honderden meters lengte gevolgd worden, en vormen schijnbaar enkele grotere (verder onderverdeelde) rechthoekige ‘blokken’ op het hoger gelegen plateau van Meerdaalwoud (fig. 61).

Figuur 64: VAT analyse van het DHMV2n waarop de wallen van het kavelstelsel duidelijk zichtbaar zijn als lichtere lijnen.

⁹⁶ Vanwalleghem *et al.* 2006.

⁹⁷ Cf. *supra* en Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Romeinse munt in erosieravijn Warandedreef (Meerdaalwoud)* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/5478> (geraadpleegd op 24 november 2025).

⁹⁸ Poesen *et al.* 2009; Vanwalleghem *et al.* 2007; Poesen *et al.* 2018.

⁹⁹ Vanwalleghem *et al.* 2004.

¹⁰⁰ Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Kavelstructuren Meerdaalwoud* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/983702> (geraadpleegd op 24 november 2025).

Deze wallen dateren kennelijk van vóór het ontstaan van noord-zuid gerichte karrensporenbundels (die vermoedelijk van middeleeuwse oorsprong zijn, cf supra), waardoor ze duidelijk ‘oversneden’ worden. Het patroon van wallen houdt daarentegen wel rekening met de aanwezigheid van de *Tiense Groef*, is er bovendien nagenoeg loodrecht op georiënteerd, en lijkt qua verspreiding eveneens verband te houden met de spreiding van de gesloten depressies. Tenslotte kunnen ook de gekende tumuli ingepast worden in deze ruimtelijke structurering, zij zijn doorgaans immers gesitueerd in de zones waar de wallen grenzen aan de *Tiense Groef* (fig. 61). Deze gecombineerde gegevens suggereren in sterke mate een Romeinse oorsprong van de walstructuren. Indien we dit verder in detail bekijken via de VAT-analyse dan lijken er, naast de duidelijk zichtbare structuren, nog meer vagere lineaire structuren te zijn die hetzij deze kavels verder onderverdelen, hetzij een relict vormen van een mogelijk ouder kavelpatroon (cf. fig. 64).

Een Romeins landbouwterras of ‘graft’

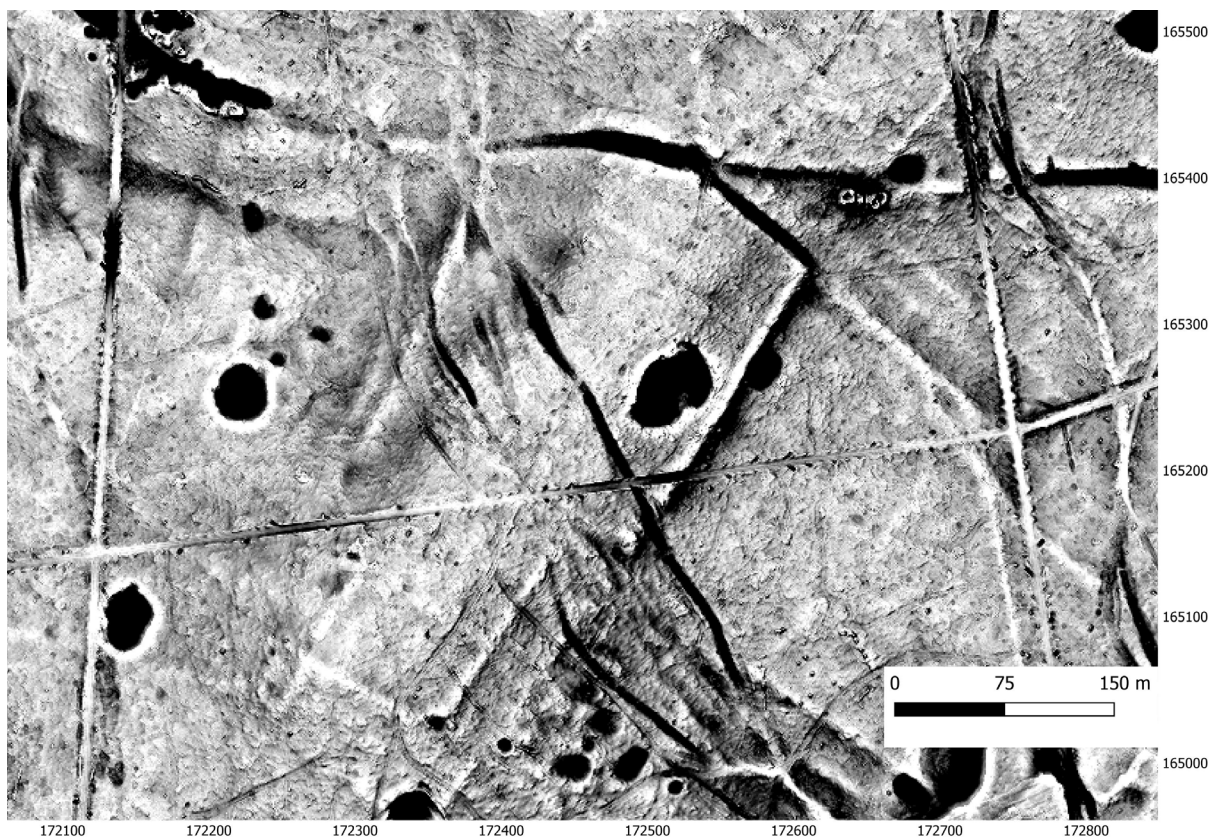
Dergelijke wallen of kleine bermen in (voormalig) akkerbouwgebied zijn vaak het gevolg van ploegerosie en ploegafzetting op perceelsgrenzen¹⁰¹. Op termijn leiden deze antropogene processen tot de vorming van niveauverschillen geaccentueerd door een berm, zogenaamde graften. Een dergelijke graft is eveneens aanwezig in Meerdaalwoud, duidelijk zichtbaar op het DHM, gelegen ten zuiden van en aansluitend bij de *Tiense Groef*, en vlakbij de dubbeltumulus van het *Schoon Werk* (heuvel 19) gelegen (fig. 65, 66, 67). Deze graft sluit bovendien aan bij één van de kavelwallen die over een lengte van ca 1km naar het zuidoosten kan gevolgd worden en daar uitmondt in één van de erosieravijnen (nu deel van de Warandedreef).

Mogelijks maken de bermen in het huidig landbouwgebied meer zuidoostelijk in Wallonië deel uit van de oorspronkelijk Romeinse kavelstructuur. Ze hebben dezelfde oriëntering en lijken naadloos aan te sluiten met de wallen onder het bos. Ook de verspreiding van de (gedeeltelijk geëgaliseerde) extractiekuilen is er erg regelmatig en volgt hetzelfde patroon (fig. 62). Gelijkaardige patronen van wallen, zowel qua vorm als oriëntatie, en eveneens geassocieerd met gesloten depressies en andere Romeinse relicten en vondsten, zijn recent ook via LiDAR vastgesteld in de regio van Baden-Württemberg (Duitsland)¹⁰².

¹⁰¹ Nyssen *et al.* 2014.

¹⁰² Hesse s.d.

Figuur 65: VAT analyse de van zone met de graftstructuur, aansluitend bij de Tiense Groef en gelegen vlakbij tumulus 19, waarop duidelijk de graft te zien is in hetzelfde grid als parallelle of haakse wallen.

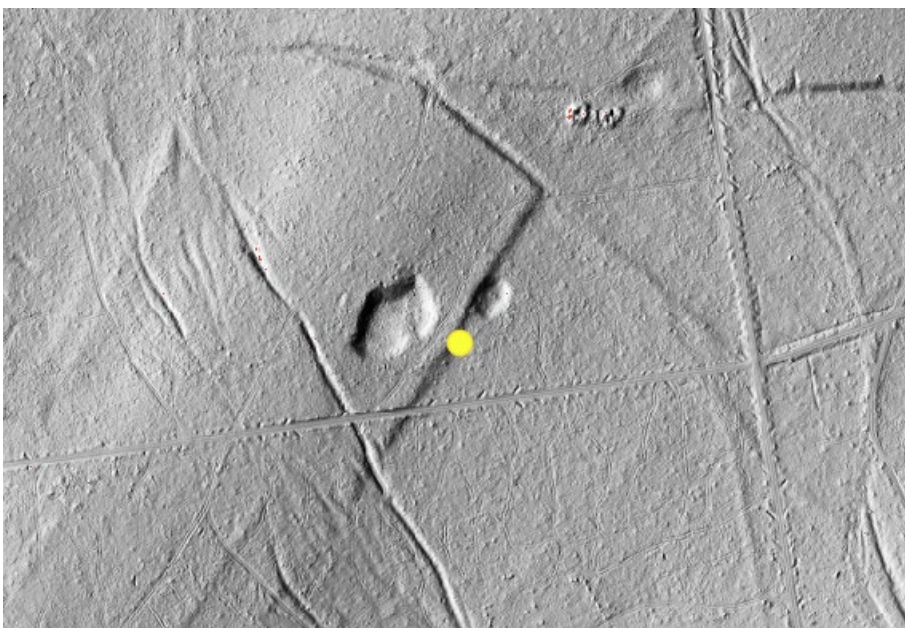
Figuur 66: de graftstructuur is ook duidelijk zichtbaar in het bos, met een niveauverschil van meer dan 1 m (foto: Erwin Meylemans, 17-04-2024).

Figuur 67: Vergelijkbare graft in akkerland nabij Tongeren (foto: Erwin Meylemans, 18-04-2024).

OSL datering van de graftstructuur

Om de hypothese van de datering van de grafstructuur in de Romeinse periode te bevestigen werd met de VUB een testproject opgestart om via OSL datering de opbouw van deze structuur te dateren. Hiervoor werd op 28-02-2025 een bodemprofiel aangelegd op de structuur, dat werd bemonsterd voor diverse analyses, waaronder OSL '*profiling*' en datering (fig. 68, 69). Er werden uiteindelijk vier OSL dateringen uitgevoerd. Deze dateringen bevestigen de start van opbouw van deze structuur in de Romeinse periode, meer bepaald reeds vanaf de eerste eeuw n. Chr.¹⁰³.

Figuur 68: Locatie van het bodemprofiel op het DHM Vlaanderen.

¹⁰³ Publicatie in voorbereiding.

De unieke goede bewaring van dit Romeinse cultuurlandschap onder bos biedt zo belangrijke perspectieven voor verder onderzoek naar de aard en intensiteit van de Romeinse exploitatie van de regio.

Figuur 70: Recente erosieravijn in akkerland in de leemstreek, gevormd op de perceelsrand (foto: Jean Poesen).

3 BEHEER

3.1 ALGEMEEN

De erfgoedwaarde van Heverleebos en Meerdaalwoud werden in het verleden reeds benadrukt door de bescherming als cultuurhistorisch landschap¹⁰⁴, en de recente aanduiding als een deel van het Nationaal Park Brabantse Wouden. In het besluit van de bescherming als cultuurhistorisch landschap zijn geen bijzonder bepalingen opgenomen, zodat enkel de generieke bepaling van een dergelijke bescherming van toepassing zijn.

Zoals de vroegere literatuur¹⁰⁵ en het bovenstaande overzicht duidelijk aantonen biedt het Meerdaalwoud een bijzonder rijk en goed bewaard archeologisch en cultuurhistorisch landschap, met vondsten, sporen en relictten van prehistorie tot op heden. Uiteraard zijn de relictten van o.a. het 18de-19de eeuwse landschapspark hierbij van bijzonder belang. Het woud herbergt evenwel ook nog een bijzonder rijk patrimonium uit vroegere periodes, waaronder grafheuvels uit de metaaltijden, en wellicht uniek voor Vlaanderen: de resten van een bijzonder goed bewaard Romeins cultuurlandschap. Dit erfgoed biedt uiteraard een bijzonder potentieel voor onderzoek en ontsluiting¹⁰⁶, maar omvat ook uitdaging in het kader van beheer van deze relictten.

Dit werd reeds beschreven bij een inspectie van Monumentenwacht in 2011, waarin ook enkele aanbevelingen naar beheer werden geformuleerd¹⁰⁷

De nieuwe hoge resolutie verwerkingen van het DHMV2 tonen de grafheuvels en diverse aardewerken in bijzonder hoog detail, maar tonen in even hoge resolutie ook de impact die vroegere en huidige bosexploitatie- en beheerwerken hebben op dit erfgoed, en op de ondergrond in het algemeen. Ook de terreinbezoeken tonen dit zeer concreet aan, met rij- en andere exploitatiesporen aan de randen van en soms over de grafheuvels. Dit is uiteraard voor een groot deel het gevolg van het niet gekend zijn van dit erfgoed. Verschillende van de grafheuvels en andere relictten zijn immers op het terrein nagenoeg onherkenbaar zonder voorkennis.

In 2019 publiceerde Monumentenwacht Vlaanderen een informatieblad voor eigenaars en beheerders met enkele richtlijnen voor behoud en beheer van prehistorische grafheuvels en urnenvelden¹⁰⁸. Daarnaast werden recent enkele complexen met grafheuvels beschermd als archeologische site, waarbij gepaste voorschriften werden opgemaakt: het grafheuvelcomplex van Postel (Mol)¹⁰⁹ en Kaulille (Bocholt)¹¹⁰. Uiteraard dienen een gepaste bescherming en de noodzakelijkheden hiertoe telkens site per site bekeken te worden, en aangepast naar de lokale omstandigheden.

3.2 VERDER TERREIN- EN HISTORISCH ONDERZOEK

De grafheuvels en andere structuren in Meerdaalwoud maken deel uit van een archeologisch-historisch complex van de prehistorie tot de recentere periodes. Ondanks alle onderzoeken is hiervan nog slechts weinig geweten. De vroege 20ste eeuwse onderzoeken vonden inmiddels meer dan een

¹⁰⁴ Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Heverleebos en Meerdaalwoud* [online], <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/1134> (geraadpleegd op 24 november 2025).

¹⁰⁵ O.a. Adriaenssens 2007; Baeté *et al.* 2009, Goeminne 2011.

¹⁰⁶ Cf. Vercoetere (red.) 2023.

¹⁰⁷ Goeminne 2011.

¹⁰⁸ Goeminne 2019.

¹⁰⁹ Cf. Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Grafheuvelcomplex te Postel* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/305871> (geraadpleegd op 24 november 2025), voor het MB cf. <https://besluiten.onroerenderfgoed.be/besluiten/14660>.

¹¹⁰ Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Urnengrafveld van de Dorperheide* [online], <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/127159> (geraadpleegd op 24 november 2025).

Ook voor de recentere periodes zijn er tal van relictten zichtbaar via het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen. Onderzoek hiervan dient in de eerste plaats verder ondersteunt te worden door historisch onderzoek.

Een divers arsenaal aan werken inzake natuurbeheer en bosexploitatie kunnen schade toebrengen aan de grafheuvels en het archeologisch bodemarchief. Voorbeelden hiervan zijn o.a. frezen en plaggen (bijv. in functie van heideherstel), kap- en aanplantwerken, het aanleggen van paden en exploitatiewegen enz. Zoals enkele beelden op het DHMV2 kunnen ook de rijbewegingen van zware machines diepe rijsporen veroorzaken en schade toebrengen door bodeminsporing en bodemcompactie. Uiteraard moet het rijden van machines over de grafheuvels en sommige andere kwetsbare relictten zoals de relictten van het Romeinse cultuurlandschap en de salons vermeden worden, tijdens werkzaamheden worden die dan ook best goed zichtbaar op het terrein afgebakend, met inbegrip van een buffer. Daarnaast kan best zo veel mogelijk gewerkt worden met vaste exploitatietracés, zodat zo min mogelijke oppervlakte wordt aangetast. Het uittrekken van bomen met de wortelkluit kan uiteraard ook belangrijke schade veroorzaken aan de ondergrond. Bomen dienen best verwijderd te worden door kapping met behoud van de stronk. Ook het vermijden van werken in natte omstandigheden kan belangrijke schade voorkomen.

Voor de instandhouding van met name de grafheuvels en tumuli is een zeker actief beheer wenselijk. Ook 'natuurlijke' processen kunnen immers belangrijke schade toebrengen aan de grafheuvels en hun omgeving. Hiertoe is periodiek onderhoud noodzakelijk.

Zo kan het doorwortelen en omwaaien van bomen (windvallen) die zich op of langs de grafheuvels bevinden belangrijke schade toebrengen. In het ideale geval worden bomen op en aan de randen van sommige grafheuvels dan ook verwijderd (met behoud van de stronk) en wordt nieuwe houtige opslag voorkomen door een periodiek maaibeheer. Dit werd recent op mooie wijze reeds gerealiseerd voor diverse van de tumuli en grafheuvels in Meerdaalwoud, door de vrienden van Heverleebos en Meerdaalwoud en het Agentschap voor Natuur en Bos (cf. supra o.a. heuvels 14, 19 en 23). Het beste is te streven naar een bodembedekking met een niet diepwortelende, autochtone begroeiing. Dood tak- en stamhout worden eveneens best verwijderd van de heuvels.

3.5 VERBOD OP HOBBY METAALDETECTIE

Hobby metaaldetectie dient uiteraard vermeden te worden in het Meerdaalwoud, omwille van het bijzonder waardevolle en kwetsbare erfgoed (en uiteraard ook omwille van het vermijden van overlast). Metaaldetectie is bovendien verboden in alle gebieden van het Agentschap Natuur en Bos¹¹¹.

4 BESLUIT EN DANKWOORD

Dit rapport biedt via analyses van het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen en terreinbezoeken een aanvulling op de vroegere erfgoedinventarisaties van Meerdaalwoud. Deze nieuwe inventarisatie betekende ook een update van de online inventaris van het gebied in de Inventaris Onroerend Erfgoed¹¹², zodat deze gegevens ook meteen digitaal ontsloten zijn. Dit rapport biedt ten slotte ook enkele algemene aanbevelingen voor beheer van dit erfgoed.

De input voor dit verslag is niet beperkt tot de auteurs ervan. We wensen hierbij dan ook verschillende mensen te bedanken voor hun medewerking, zoals Waldo Dekeyser (boswachter Agentschap Natuur en Bos), De 'Vrienden van Heverleebos en Meerdaalwoud', en in het bijzonder Hugo Nackaerts, Jean Poesen (erosiefenomenen); Koen Deforce (onderzoek houtskoolmeilers), Marleen Martens (t.a.v. de Romeinse relict en vondsten), Soetkin Vervust, Ralf Vandam, Ella Egberts en Yannick Devos (VUB, OSL onderzoek van de Romeinse graftstructuur), en ten slotte Ainhoe Van den Eynde (stagestudente KULeuven, aanleg OSL profielput).

¹¹¹ <https://natuurenbos.vlaanderen.be/toegankelijkheid-en-activiteiten/activiteiten-organiseren-organisatoren/overzicht-van-risicovolle-activiteiten>.

¹¹² Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Inventarisatie Meerdaalwoud* [online], <https://id.erfgoed.net/gebeurtenissen/1074201> (geraadpleegd op 24 november 2025).

5 BIBLIOGRAFIE

- ADRIAENSSENS S. 2007: *Een archeologische prospectie van het Heverleebos en het Meerdaalwoud*, licentiaatsverhandeling VUB, Brussel.
- BAETÉ H. 2009: Negenhonderd jaar nevel, in Baeté *et al.* (red.) 2009, 88-91.
- BAETÉ H., CHRISTIAENS B., DE KEERSMAEKER L., ESPRIT M., VAN DE KERCKHOVE P., VANDEKERKHOVE K. & WALLEYN R. 2007: *Bosreservaat Pruikenmakers (Meerdaalwoud) - Basisrapport Situering, standplaats, historiek en onderzoek*, Geraardsbergen.
- BAETÉ H., DE BIE M., HERMY M., VAN DEN BREMT P.(red.) 2009: *Miradal. Erfgoed in Heverleebos en Meerdaalwoud*, Leuven.
- BAETÉ H., VAN DEN BREMT P., GAU M. 2009: Heerlijk Vrijwoud, in Baeté *et al.* (red.) 2009: 93-139.
- BELLEFROID B., MEYLEMANS E., DE BIE M. & POESEN J. 2022: Een Romeins villalandschap met kavelstructuren (?) in Meerdaalwoud (Oud-Heverlee, prov. Vlaams-Brabant), *Signa* 11, 15-20.
- BOSCHMANS A. 1995: Stenen bijlen, *Mens en Grondspoor* 3, 7.
- CAPUZZO G., DE MULDER G., SABAUX C., DALLE S., BOUDIN M., ANNAERT R., HLAD M., SALESSE K., SENGELOV A. & STAMATAKI E. 2023: Final Neolithic and Bronze Age funerary Practices and Population Dynamics in Belgium. The Impact of Radiocarbon dating cremated Bones, *Radiocarbon* 65, 1, 51-80. <https://doi.org/10.1017/RDC.2022.94>
- DE MAN J., CORDEMANS K., VERKEYN J. & MESTDAGH H. 2005: A Laser Based Digital Elevation Model. New Possibilities for Flemish Archaeologists. In: BOURGEOIS J. & MEGANCK, M. (eds) (2005). *Aerial Photography and Archaeology 2003. A Century of Information. Papers presented during the conference held at the Ghent University december 10th-12th, 2003*. Archaeological Reports Ghent University 4 (Ghent 2005) 151-161, Gent.
- DENS C. 1908: Fouilles à Meerdael, *Annales de la Société d'Archéologie de Bruxelles* 21, p. 207-218.
- DEVADDER, E., HALET, F., RAHIR, E., Les ravinements de la forêt de Soignes, *Bulletin de la Société d'Anthropologie de Bruxelles*, 1928.
- ETIENNE D., RUFFALDI P., GOEPP S., GEORGES-LEROY M., POLLIER B. & DAMBRINE E. 2011: The origin of closed depressions in Northeastern France: A new assessment, *Geomorphology* 126, 1-2, p. 121-131. <https://doi.org/10.1016/j.geomorph.2010.10.036>
- GOEMINNE N. 2011: Inspectierapport grafheuvels Meerdaalwoud, ongepubliceerd verslag Monumentenwacht Vlaanderen vzw, Antwerpen.
- KOKALI Z., ZAKŠEK K., OŠTIR K., PEHANI P., ČOTAR K. & SOMRAK M. 2019: *Relief Visualization Toolbox, ver. 2.2.1 Manual*, https://www.zrc-sazu.si/sites/default/files/rvt_2.2.1_0.pdf.
- MEYLEMANS E. 2018: Celtic Field-complexen in de Antwerpse Kempen: verspreiding en landschappelijk-archeologische situering (prov. Antwerpen, België), *Lunula* 26, 3-7.
- MEYLEMANS E. 2019: Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Prehistorische grafheuvelcomplexen en urnenvelden* [online], <https://id.erfgoed.net/themas/17271> (geraadpleegd op 24 november 2025).
- MEYLEMANS E., BELLEFROID B. & DE BIE M. 2021: *Archeologie in hoge resolutie. Met het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen speuren in Heverleebos en Meerdaalwoud*, in: DEGRYSE H. (red.), Recent archeologisch onderzoek in Vlaams-Brabant 2021, Leuven, 26-27.
- MEYLEMANS E., BELLEFROID B., POESEN J. & DE BIE M. 2025: High resolution lidar mapping of Belgian historical forests reveals unique pre-historic and Roman landscape features, *ArcheoSciences* 49, 517-520. <https://doi.org/10.4000/14ntz>
- MEYLEMANS E., CREEMERS G., DE BIE M. & PAESEN J. 2015: Revealing extensive protohistoric field systems through high resolution LiDAR data in the northern part of Belgium, *Archäologisches Korrespondenzblatt* 45, 197-213.

- MEYLEMANS E., DE BIE M. & GOEMINNE N. 2021: *Een herinventarisatie van prehistorische grafheuvels in Heverleebos*, Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed 171, Brussel. <https://doi.org/10.55465/QCUT5314>
- MEYLEMANS E. & PETERMANS T. 2017: *Het gebruik van laseraltimetrische gegevens en het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen in het kader van archeologisch en landschappelijk onderzoek. Enkele basisprincipes en richtlijnen*, Handleiding agentschap Onroerend Erfgoed 17, Brussel. <https://doi.org/10.55465/BPBV8598>
- NYSSSEN J., DEBEVER M., POESEN J., DECKERS J. 2014. Lynchets in eastern Belgium — a geomorphic feature resulting from non-mechanised crop farming, *Catena* 121, p. 164-175.
- POESEN J., VANWALLEGHEM T., VAN DEN ECKHAUT M. & DECKERS J. 2009. 4. *Littekens in het landschap*. In: Baeté et al. (red.), p. 76-87.
- POESEN J., VANWALLEGHEM T. & DECKERS J. 2018. Gullies and Closed Depressions in the Löss Belt. Scars of Human-Environment Interaction. In: DEMOULIN A. (red.), *Landscapes and Landforms of Belgium and Luxembourg*, World Geomorphological Landscapes, p. 353-267.
- ULRIX F. 1959: Centuriatio in de omstreken van Tongeren, *Limburg* 38, 34-44.
- VANWALLEGHEM T., VAN DEN ECKHAUT M., POESEN J., DECKERS J., NACHTERGAELE J., VAN OOST K., SLENTERS C. 2003: Characteristics and controlling factors of old gullies under forest in a temperate humid climate: a case study from the Meerdaal Forest (Central Belgium), *Geomorphology* 56, p. 15-29.
- VANWALLEGHEM T., BORK H.R., POESEN J., DOTTERWEICH M., SCHMIDTCHEN G., DECKERS J., SCHEERS S., MARTENS M. 2006: Prehistoric and Roman gullying in the European loess belt: a case study from central Belgium, *The Holocene* 16, 3, pp. 393-401.
- VANWALLEGHEM T., POESEN J., VITSE I., BORK H.R., DOTTERWEICH M., SCHMIDTCH G & MAUZ B. 2007: Origin and evolution of closed depressions in Central Belgium, European loess belt, *Earth Surface Processes and Landforms* 32, p. 574-586.
- VANWALLEGHEM T., VERHEYEN K., HERMY M., POESEN J. & DECKERS J. 2004: Legacies of Roman Land-Use in the present Day Vegetation in Meerdaal Forest (Belgium)?, *Belgian Journal of Botany* 137, 2, p. 181-187.
- VERCOUTERE B. (red.) 2023: *Brabantse Wouden. Het verhaal van een landschap*, Leuven.
- VINCENT A. & VINCENT G. 1909: Les tumuli de la Forêt de Meerdael sont-ils rangés le long d'une route Romaine?, *Annales de la Société d'Archéologie de Bruxelles* 23, 1-2.